

Digitales Brandenburg

hosted by **Universitätsbibliothek Potsdam**

Rabi Mosheh Ḥayim Lutsaṭo

Kahana, Abraham

מהרבא, אנהכ

Warschau, 1898

urn:nbn:de:kobv:517-vlib-10928

B

12664

BIBLIOTHEK
DER
K. K. UNIVERSITÄT
IN WIEN

IX 85

היי אנשי השם.

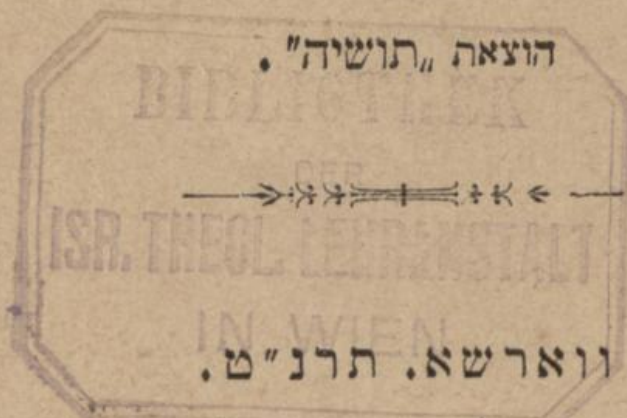
רבי משה חיים לוצטו

חיו ופעולותיו בשירה, בחכמה ובקבלה.

ס א ת

אברהם כהנא.

הוצאת "תושיה".

ווארשא. תרנ"ט.

ברפוס מ. י. האלטער ושותפו, גאלעווקי 7.

Рабби Мойше Хаимъ Луцато

т. е. Моисей-Хаимъ Луцато.

Его жизнь и литературная дѣятельность.

Сост. А. М. Каганъ.

Издание „ТУШІЯ.“

ВАРШАВА. 1898.

Тип. М. И. Гальтера и Комп., Налевки 7.

Довзодено Цензурою.
Варшава, 13 Октября 1898 г.

UNIVERSITÄT POTSDAM
Universitätsbibliothek

תכּן הענינים.

I.

תס"ז — תפ"ז : ילרות רמ"ח לוצטו. נעוריו. ספריו הראשונים . 5—18

II.

תפ"ז — ת"ץ : חבוריו ופעלו ושיטתו בקבלה 18—29

III.

ת"צ — תצ"ו : תלמידי לוצטו בקבלה. פרסומו. מלחמת הרבנים עמו והתאבקות לוצטו עמהם עד בואו לאמשטרדם 29—50

IV.

תצ"ו — תק"ז : חיי לוצטו באמשטרדם. פעלו והשמעתו. ספריו. נסיעתו לארץ ישראל וימיו האחרונים 51—70

V.

חתימה 70—74

בחבור הביוגרפיה הזאת השתמשתי במקורות האלה :

(א) מספרי לוצטו :

- (1) קל"ח פתחי חכמה. (בלי מקום ושנה).
- (2) חוקר ומקובל. ווארשא, תרל"ח.
- (3) מאמר דרך חכמה. זיטאמיר, תר"ח.
- (4) „מגדל-עז” או „תומת ישרים”. ווארשא, תרמ"ו.
- (5) מסלת ישרים. ווארשא, תרל"ו.
- (6) ספר ההגיון. ווארשא, תרנ"ז.

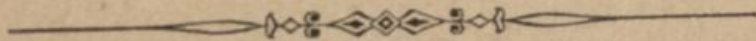
- (7) לישרים תהלה. (ברלין?) , תקפ"ה.
 (8) דרך תכינות. ווארשא, תרי"ט.
 (9) לשון למודים. סדילקוב, תקצ"ו.

(ב) מספרי אחרים:

- (1) תורת הקנאות, יעב"ץ. לכוב, תר"ל.
 (2) כרם חמד, מחברות ב' וג' .
 (3) נזיר אלהים, רוטשטיין. פ"פ, תרל"ה.
 (4) Моисей-Хаимъ Лущато, С. Д., Восходъ
 1887; V, VI.
 (5) Geschichte der Juden, v. H. Graetz, X,
 Lpz. 1868.
 (6) David Kaufmann: Contributions a la biographie
 de M. H. L. etc. (Revue d. études juives XXIII, 256 ff.)
 (7) Prof. Dr. David Kaufmann: Ein Brief R.
 Benjamin Cohen Vitali's in Reggio (Monatschr. 41
 Jahrg. 700 ff.).
 (8) Moisè Tedeschi: M. H. Luzzatto, cenni biografici.
 (9) Philosophy of Jewish History by G. Deutsch,
 Ph. D. (ספר מצוין, שמטנו למדתי את תכונת תקופת לוצטו).
 (10) Saggio di Eloquenza Ebraica, Coen, Firenze 1827.
 (מספר זה היו לפני רק דבריו על לוצטו, שהואיל ללקוט בשבילי
 ידידי הרב החכם יוסף ירא מפיררה, והנני מביע לו כזה את
 תודתי הנאמנה).

בוה הנני חושב לחוב קדוש לי להביע תודתי הרבה לכל אלה החכמים
 שהואילו לעזור על ידי בעבודתי בהמציאם לי מקורים נאמנים וחסר ויריעות
 שונות שהיו דרושים לי למלאכתי וביחוד להחכם הפרופיסור ד"ר דוד קויפמן
 בעד חסדו וטובו לשלוח אלי את מאמריו הנכבדים על אדות רמח"ל ורב"ך
 הערות אחדות בענין עבודתי זו.

בדבר התמונה של רמח"ל חקרתי ודרשתי אחריה בפנותי לחכמים
 שונים בחו"ל וביחוד לחכמים אחרים באיטליה ומהם אלה המתיחסים על משפחת
 לוצטו ואיננה, וגם לא נודע אם בכלל נשארה איוו תמונה מרמח"ל.

תס"ז — תפ"ז.

ילדות רמ"ח לוצטו. נעוריו. ספריו הראשונים.

בשנת תס"ז נולד משה חיים לוצטו לאביו יעקב חי ואמו דיאמנמי בעיר פרוכה.

יעקב חי היה מנכבדי משפחת לוצטו העתיקה, ומוצאו מכפר סנדניאל במחוז פריאול, עשיר, סוחר במשי ותבואה. הוא היה אחד הטפוסים החשובים, שבהם היה מתפאר ישראל במשך גלותו; אותם הסוחרים, אשר למרות היותם שקועים במשא ומתן, הנם דואגים תמיד לכבוד התורה ונושאים, מחויקים ותומכים בשיבות ורבנים, ובהעריכם ככה את ערך התורה, הנם מתאמצים לחנך גם את בניהם עליה במדה יתרה.

מעטות הן הידיעות שנשארו על אדות ילדותו של משה חיים וראשית התפתחותו. רק זאת נדע, שאביו דאג מאד לתורת בנו וחילו בלמודים, כי לא חשך כסף לשכר מורים, וכל מעיניו היו במשה חיים ויאהבהו אהבת בן-יחיד, אם כי עוד בנים ובנות היו לו, כי הוקיר מאד את כשרונות בנו זה והיה מאמין כי לגדולות נוצר.

עוד מראשית ילדותו הצטין הנער בחריצותו ועיונו בלמודים, וזהו נותן היתרון לאיזה ספר על כל שעשועי הילדים ושובבותם. עד שנת השלש עשרה למד אצל מורים פרטים. מלבד הלמודים העברים למד גם לשונות יון ורומי, איטלקית וצרפתית ומדעים כוללים. בהיותו „לבר-מצוה" בא משה חיים לבית הישיבה המפארה בפרוכה, ישיבת ר' יהודה מינץ.

בין המלמדים המצוינים היו שם ר' ישעיה בסן ור' יצחק חיים כהן מהחונים (יחכ"ם). התלמיד החדש, שהצטין ברוב שנונו ושקידתו, משך עליו את עין המורים לאהבהו. ביחוד נקשרת גפשו בנפש בסן. האחרון פתח לפני תלמידו את ביבליותיקתו הגדולה והנער היה קורא כנפשו לשבעה. מלבד ספרי ההלכה והספרות התלמודית בכלל, היה תוכן רוב הספרים, שיכול היה משה חיים למצא בבית מורו, רק קבלה ומסותרים וגם ספרי דקדוק ושיר במקצת. בכל בקר ובקר, בכל שעותיו הפנויות, היה לוצמו נמצא בבית מורו וממשש את ספריו וכתבי-היד שהיו לו, ובפרט כחבי האר"י, ומעלעל וקורא ובולע את תכנם בעזרת בסן, אשר לא נתן לו מנוחה ויפריעהו כפעם בפעם מהעמיק בלמודיו ובספריו אשר לפניו.

מבעו היה הנער חולם ובעל דמיון, ומאליו מוכן שמכל הספרים שמצא בבית רבו לקחו לכו רק הספרים החיים, ספרי הקבלה המלאים להם חפש הפנטסיה ושפעת דברים דמיוניים, והנער העמיק בההויות והמסותרים, עד כי שכח בגללם תכל ומלואה.

רגילים המה סופרי תולדות רמח"ל ליחס את כל ההשפעה על התפתחותו ולמודיו לשני מלמדיו, יחכ"ם ובסן. אולם, לדעתי, מעטה מאד ההשפעה שקבל מהם: יחכ"ם היה חכם ורופא גדול, עוסק בלשון עברית ובחכמת ישראל, ויש מיחסים לו גם חבורים כתובים רומית א), והיה מתעסק הרבה בלמודיו ומוצא חפץ באנשים גדולים בחכמה ובשנים, והיה מחליף אגרות עם נוצרים ויהודים, ותלמידיו לא לקחו, כנראה, את לבו במדה יתרה. במותו לא השאיר אחריו כל זכרון חי, וזכרון התקשרות וידידות, בלבם. בכל חבוריו לא יזכירו לוצמו אף פעם אחת. הספידוהו אמנם אחרים מהם, כתבו קינות על פטירתו, אולם יש בזה יותר מן המנהג האיטלקי וההתפארות, מאשר אהבה וזכרון. וגם לא האריך ימים על פני לוצמו, כי נפטר בשנת השש עשרה לחי' תלמידו זה.

א) עין Graetz, Gesch. d. Juden, X, pag. 297.

את בסן מנשאים כמקובל גדול וגאון והמשפיע העקרי על לוצטו. אולם בסן היה יותר רב בינוני, וגם לא היתה לו, כנראה, יד גדולה כל כך בקבלה, כי לא השאיר דבר בחכמה זו; וכנודע אף הבינונים במעריציה היו עוזבים אחריהם, אם לא זכו להוציאם בחיים, כתבים וחבורים במקצוע חכמה זו, הרצונית והחפשית מכל סדר ושמה קבועה. בסן היה אמנם תלמודי גדול, וגם חבר ספר של שו"ת בשם "לחמי תודה", אבל כל זה לא יוכיח שגם בקבלה היו ידיו רב לו, אם גם היתה לו ביבליותיקה מובחרה במקצוע זה. גם בשירה טעמות הן הידיעות שהיה יכול תלמידו לקבל ממנו. לוצטו מנשאו אמנם בסוף ספרו "לשון למודים", שהקדיש גם כן לכבוד מורו זה, ומביא מורים אחדים משיר בסן לעת מצוא, לחתונת מריני; אולם בכל זה נמצא הפרזה יתרה. אני מוצא השפעה אחרת בדרך עקלקלות, השפעה בלתי ישרה, שפעלה על התפתחותו של לוצטו בקבלה ופיוט, אם אמנם כל זה היה הודות להתקשרותו עם בסן. הנני מכון בזה אל השפעת הרב בנימין הכהן. האחרון היה תלמיד ר' משה זכות. מלבד הקבלה, השולטת בכל חייו, היה ר' בנימין גם פיוטן נלהב ודרשן מצויין. כל ימיו לא סר מדרכי ר' משה זכות רבו: כונותיו של האחרון בתפלה ובמעשה היו נר לרגלו ואותו שם לו לסמל גם בפיוטיו, וכזכות היה מכבד גם הוא כל יום סימות השבוע משלו, בפיוט פרי עטו.

ר' בנימין זה היה, לדעתי, המשפיע היותר גדול על קבליותו של לוצטו ופיוטותו. ההיסטוריוגרפיה של השירה והקבלה העברית באיטליה תשים את ר' בנימין חוליה אמצעית בין זכות ולוצטו. ר' בנימין היה חותן בסן ורב בריג'יו. כתביו וכתבי זכות רבו, שבלי ספק היו אצל בסן, ספורי האחרון על אדות חותנו ורבו, ונסיעות לוצטו אחר כך אל ר' בנימין לריג'יו, שנשאר לנו זכרון אחת מהן, כל אלה הלהיבו את לב הצעיר ויטשכוהו אל הפיוט והקבלה. ר' בנימין נפטר רק בשנת העשרים ושלש לחיי לוצטו. מלבד קבלת זכות ואחרים, משך את לב לוצטו האר"י בשיטתו. בספריו התעמק וישתדל לפרשם ולבררם וגם להתלמד על ידם בקבלה המעשית. את האחרונה היה מקיים, כנראה,

ביחוד בבית מדרש החברה "מבקשי ה'", שהיה הולך שמה ללמוד אצל הרבנים ישראל חוקיה מריבוס, משה דוד ולי הרופא ויעקב חזק, הם הרבנים שהיו אחר כך תלמידיו בלמודי הקבלה. עוד לפני חמשים שנה, מעיד אלטנצי, היה ההמון ירא מפני שדים ורוחות רעות לבוא אל החדר בבית-המדרש ההוא, שהיו מאמינים כי בו היה עוסק לוצטו עם חבריו בקבלה המעשית.

אחר איזה זמן, כשהרגיש ר' בנימין הכהן את חולשתו ואפיסת כחותיו, קרא אליו לריג'יו את בסן חתנו היושב על כסאו. אז הרגיש לוצטו את חסרון מורו הנאמן, וכי בלעדו אין לו כל קשר עם הישיבה, ויקבע לו בית-מדרש בבית אבותיו, ללמודי התלמוד וספרותו, ורבותיו מלפנים: מריבוס, ולי וחזק, נעשו תלמידיו והיו מבקרים אותו בבית-מדרשו לשמוע מפיו לקח במסתרי הקבלה, שהתחיל להקדיש להם זמן רב, בהיותו פה ארון בבית-מדרשו ואין רואה ואין מוחה. פה היה מסביר לתלמידיו את שיטות האר"י והרמ"ז ואחרים, ושומעיו היו כותכים חבורים במקצוע זה, בלי ספק על יסוד הסוגיות שהיה שם לפניהם מורם הצעיר.

פה היה פנאי ומקום ללכת שולל אחרי הדמיון וההוויות. פה תקנו עון מכירת יוסף, בצרפס, לוצטו ולי, את השכינה עמהם, ויבטלו בכח הלחישות וההשבעות את כל חטאות בני ישראל מבריאת האדם. פה היו משיבועים ומכניעים ומנצחים את ארמילוס הרשע, ראש השמנים. פה היו בוראים בכח הלחישות, את ה"אמצעי" עוריאל, הוא מלאך השלוח מאת החברה (לוצטו ושמואל הנביא ואחיה השלוני) לנחם את השכינה או ספירת המלכות, ולבשרה שקרובים ימי גאולת ישראל, ובאה עתה להסיר אבלה מפניה. והימים ימי התקופה השחורה בתולדות ישראל: חברי משיח ועקבותיו היו ממלאים את ריקות המוחות הנלהבים של כנופית המקובלים. ר' נתן שפירא, השליח מירושלים, מי שהיה בקרב יהודי איטליה המבשר הראשון לבוא שבתי צבי ואשר נפטר בריג'יו בשנת 1667 א), ר' נתן זה "הורה" — לפי

(א) עיין Morco Martara, מזכרת חכמי איטליה, פרובה 1886, עמוד

דברי ר' בנימין הכהן, שהיה אחד מחסדי ר' נתן, באגרתו אל ר' יהושע השיל מוילנא — „בפה קדשו שאין לִכְנֹן בכונות האר"י ותלמידיו, יען כי כבר קמה שכינתא מעפרא, ובעבור זה אין לבכות על החורבן, ולומר קינות”.

זהו המקור למעשי לוצטו וחבורתו ול„אתחלתא דגאולה” שהלהיבה את מוחותיהם . . .

מלבד למודי הקבלה היה לוצטו עוסק, מעת לעת, גם בחקירות לשון עברית ובפיוט.

עוד בהיותו בן שש עשרה, בשנת תפ"ג, במות יחכ"ם רבו, קונן עליו לוצטו קינה גדולה ויפה, המצוינת ברעיונות רמים ונשגבים ובסגנון נעלה. הלא זה פלא! בכל פיוטיו אין אף זכר לרמזי הקבלה והנהו פישן עברי מהור ונעלה, בעוד שרמ"ז זרכ"ך ויתר גדולי המקובלים, שלקח לו למופת, היו מאחדים את הקבלה והפיוט ומשתמשים בהם בערבוביה.

מיום ד' סיון תפ"ו עד ר"ח שבט תפ"ז עבד לוצטו הרכה ובחבה יתרה בספר זמירותיו שחבר, בעקבות מזמורי תהלים, במספר ק"ן. פעם בפעם היה עובר ומשתעשע בחבורו זה ומגיה ומיטיב את נוסחותיו. לפי עדות מורו בסן, באחת מאגרותיו, היה הספר מלא „מחקים ומשמושים כדרך כל מחבר דרך הטבע שכותב ומחוק וחוזר וכותב”. בסן מעמיד הנגינה על חבור ספר זה „כדרך הטבע”, כי ספר תהלים הזה עורר ערעור גדול מצד דבני דורו, והוא הסב בחלק גדול מרדיפותיו וחרמותיו שסבל לוצטו אחר כך במשך שנים רבות, הודות לחבוריו. היו מאשימים אותו: „שחבר ק"ן מזמורי תהלים במקום תהלים לרוד, ופשט ידיו ברוד משיח אלהי יעקב ואומר שהן במלים לעתיד לבא: הלא ראינו הקב"ה קורא משיח לעתיד על שם רוד, כמה שנאמר ורוד עברי נשיא להם לעולם, ואף שהוא אומר אשר בשקר דברו עליו לאמר כזאת שק"ן מזמורים יהיו במלים, אעפ"כ חוצפה גדולה שמדמה עצמו לרוד שחבר ק"ן מזמורים”. בדברים האלה חרץ משפטו על ספרו זה הקנאי הרודפו אחר כך, ר' יעקב

הכהן הרב בִּפְרַנְקֶפּוֹרְט ע"מ א).

נראה כאלו הרגיש לוצטו מקודם מה שיגרום לו סוף סוף ילד טפוחו זה, וימהר להוציא בשנת תפ"ט שבעה מזמורים בשם „חנוכת הארון“, שהושרו בין יתר המזמורים ביום חנוכת הארון בבית־הכנסת הספרדי בפרדובה. ואמנם נדפסו המזמורים בויניציה ולא עוררו בזמנם כל ערעור מצד רבניה. למרות כל זאת כתב עליהם, אחרי שנים רבות להדפסתם, הרב הקנאי הנזכר: „בפרשות שרע"ה ראיתי זו' מזמורים שנשלחו אלי מה שכבר נדפסו בשנת תפ"ט מאותן ק"ן מזמורים לומר מזמור אחד בכל יום לימי השבוע. מהני שבע תועבות אשר שם נקודים על קצת אותיות לרמזים, ונראה שהם מרמזים על אמונת ש"צ ימ"ש, או שאר מינות, אוי לעינים שכך רואות“. ערכם הספרותי של המזמורים איננו תמיד אחד. בעוד שמאלה שב„חנוכת הארון“ נמצא שאחו בהם ברפסודיה, והנם יותר חקויים למזמורי דוד; הנה באחרים נמצא התפעלות והתרגשות דתית עמוקה והבעת ההתרגשות בלשון נעלה, המגיעה כמעט למעלת המזמורים הביבליים שהיו להם למופת ושיא רוממותם ב).

אחרי מזמורי התהלים החל לוצטו לעבוד במקצוע הפיוט, הדרמה, שבעבורו זכה לשם עולם בקורות הספרות העברית. מלאכתו הראשונה ממין זה היתה הדרמה „שמשון ופלשתים“, שנשארו ממנה רק קטעים אחדים, שהביאם לרונמא בספרו

א) עיין Revue des etudes Juives XXIII, p. 264.

ב) מן ס' תהלים לא נותרו כי אם שני מזמורים, מלבד „חנוכת הארון“, שנדפסו ב„בכורי העתים“ תקפ"ו ותקפ"ז. חוקרים רבים, וכיניהם גם צונץ, חשבו שס' תהלים לרמח"ל נמצא בכת"י בפרג, אבל אריה רביע עליה בתאר אשה זקנה. על דרישותי כותב לי הר"ר ישעיה גלבהויו מפרג (א' כסלו, תרנ"ב), מה ששמע מפי ליבן סופר ה„חברא קדישא“ שם: „אך הגדה בעלמא היא מה שיסופר על אדות כת"י תהלים לרמח"ל. הנה היתה פה אשה ושמה פֶרְדִּיל מוזאר ובארגוזה נמצאים כתבי יד, אשר עליהם נאמר שנמצא בתוכם גם הספר תהלים, ואחרי מות האשה נפתח הארגו במעמד שלשתם, היינו: הפרופיסור המנוח וִיסִילי, פרנס הקהלה ארנסט וִילי וסופר ה„חברא קדישא“ מוהר"ך קויפֶילְמַן לִיבֶן, מחבר הס' „גל-עד“. ובאמת מצאו שם כ"ו מעשו ידו רמח"ל. אבל היו כ"ו של „מגדל-עז“ וכדומה“.

"לשון למודים". מלאכה זו כבר תעיד על פיטן גדול ונעלה. ביחוד מצטינים מונולוגי שמשון, ודבריו האחרונים לפני מיתתו המרגית:

אֶת מִשְׁבְּרֵי לִבִּי אָנִי אֶכְרִיעַ,
 אֶלְבָּשׁ גְּבוּרָה וְנַפְשִׁי אֶמִיתָה;
 אֲמוֹת כְּמוֹת גְּבוּר וְאִז אֶרְגִיעַ,
 אֶחֱתָה כְּמוֹתִי וְכֶאֱכִי אֶשְׁבִּיתָה.
 אֲמוֹת, מוֹת לֹא אָנֹר, אֶשְׁחַק לְפָחַד,
 הַמּוֹת נַפְשִׁי עִם פְּלִשְׁתִּים גַּם יַחַד.

בהיותו בן י"ז שנה חבר את ספרו "לשון למודים", הוא תורת הסגנון ככלל והעברי בפרט, בשלשה חלקים. נפלא הוא אמן רוחו ובטחונו של הצעיר הזה בעצמו, בתתו את הדוגמות מפיוטיו הוא. במקומות שחסרו לו הדוגמות מן המוכן, לא התעצל לחבר מחדש. בספרו זה הראה, מלבד ידיעותיו הרבות והכלליות, גם את סגנונו בפרוזה המהור, וביותר יִכְבֵּר בעינינו אם נזכור את סגנון הספרים העבריים שנשארו לנו מזמן ההוא.

בשנת תפ"ז היתה חתונת ידידו ישראל בנימין בן ר' ישעיה בסן רבו עם בת ר' מנחם רפאל קרקוביה רב ויניציה. כמנהג יהודי איטליה יצא לוצטו בספר פיוטי חדש מקדש לכבוד החתן והכלה.

שם הספר הוא "מגדל עז" או "תמת ישרים", דרמה אידילית, שבה שם לו לוצטו למופת — אם אמנם לא כל כך כמו בספרו "לישרים תהלה" — את הספר האיטלקי הקלסי Pastor Fido (רועה נאמן) מאת Guarini, ורכים מציוריו ורעיוניו לקוחים המה מן הספר האיטלקי הזה.

יסוד הדרמה הוא מוסרי: נצחון הצדק ומפלת הרשע.

תוכן המחזה הוא פשוט בתכלית ומלא תום:

"מגדל היה בראש הר עז מהררי קדם, והיה המגדל ההוא סבצר אמיץ וחזק, וגנה על ראשו טובה מאד, ואיש לא יבא בו, כי כל מבוא לא נמצא לו. ויעבר המלך רם בכל מדינות מלכותו

קול לאמר: אשר יבא אל המגדל ואל גנו יעלה, ונתתי את
 שלומית בתי לו לאשה; כי אמר יד אל תהי בו, כי מעוז לי
 הוא; ושלומית היתה יפת תאר ויפת מראה. ויהי היום והנה
 גער עובר, שלום בן מלך ענמים, ויפן אל המגדל ויראהו והנה
 אין שער להמגדל, והגנה עליו מלמעלה, וישקף אליו ויבן בכל
 ההר, וימצא מערה לירכתים בנקיק סלעים ותחכם דשא, ויבא
 בה ויתהלך בה, והנה הוא מבוא המגדל, ויעל למגדל, וימצא
 שער לו, ויפתח את דלתות השער, ועל פניו כטיט מדבק,
 כהפתחו ויפול ארצה, ויעל אל הגנה, וילך בה ויצא, ואת דבר
 המלך לא ידע. ויהי בעבור איש, זיפה שמו, אשר שמע את
 דבר המלך, וירא את הפתח, ויתמה ויחפש ויחקר, וירא כי אין
 איש, וירץ אל המלך ויאמר: יתבשר נא אדוני המלך, אשר מצא
 עבדך אל המגדל מבואו, וגם באתי בו, ואל הגנה אשר עליו
 עליתי, וזה פריה. וישמח המלך מאד, ויקם מכסאו ויחבקהו
 וינשקהו, ויתן תודה לה, ויאמר לתת את שלומית בתו לו לאשה.
 בימים ההם חשק שלום בשלומית ותכל נפשו אליה, ושלומית
 אהבתו, כי נכון דבר הוא, גבור חיל וטוב תאר; ותתרע שלומית
 את זיפה מיראתה את אביה, ובלבכה מאסתהו. ויודע לעדה,
 זהיא בשלום חפצה, ותצרור את שלומית, ותתנכל אותה להטיתה.
 ויהי היום ותשלח עדה את שפחת שלומית ובירה מנחה מאת
 שלומית לזיפה, ושלומית לא ידעה. ודבר עדה את זיפה ביד
 משמע עבדה בסתר לאמר: השמר לך כי היום שולחת שלומית
 מנחה לך להמיתך. ויגד משמע לאיה אוהבת זיפה, כדברים
 האלה. ותלך איה ותגד לזיפה, ויבא לפני המלך. ויהי בבוא
 מנחת שלומית וינסוה, ויראו כי מות בה, ויצו המלך ויתפשו את
 שלומית ויביאוה אל רחוב העיר להשרף, והמוקד טבוער לפניה.
 ויבא שלום וירא וירץ לפני המלך ויאמר: בי אדוני העון, והמלך
 ובתו נקיים, תהי נא ירך בי המלך, הרגני נא הרוג, ושלומית
 חיה תחיה. ושלומית צועקת: לא כן, אבי, למה תחטא בדם
 גקי, אנכי החוטאת, המיתני ומדוע ימות שלום וצדיק הוא, ורטו
 ידרש מיד המלך. ויהי הם גרונים, ויאמר שלום: אבל אשם
 אנכי בנפשי, על דבר המגדל אשר לא יראתי לנגוע בו, והנה

גמול ידי אשר אמר להשיבני ; כי פתח שלום דלתות השער ,
 וימצא אחריהם מחקה כדברים האלה : „לקרוב הלום ישאך לבך ,
 עלי לשלם לך גמול ידיך". ויחרד המלך כשמעו , ויאמר אל
 שלום : מה מגדל ? ומה גמול אשר אמרת ? אל נא תכחד דבר
 מכל אשר עשית . ויאמר שלום : אבל אנכי חטאתי , ואבוא יום
 בהר עז ואתבונן על מגדל און (שם המגדל) , וארא והנה אין שער
 למגדל , והגנה עליו טובה מאד , ואשקיף אליו ואדרוש , והנה
 מערה בסתר ההר במורד , ואבא בה ואתהלך בה , ואמצא מבוא
 המגדל , ואעל אל ראשו ואמצא את פתחו , ואפתח את דלתותיו ,
 ותפול האדמה אשר על פניו . וימהר המלך ויחבקהו וינשקהו ויפול
 על צואריו ויבך , ויקרא אל שלומית בתו ויאמר : קומי , קומי
 שלומית , קומי קומי אל תיראי , הנה ישעך בא לך , זה היום
 תשמחי . ויועץ המלך את דרדע ואת היטן , ויאמרו לרא את
 זיפה , ויירא זיפה ויודה , לא כחד דבר . גם חלומות חלם המלך
 אשר כל אלה הגידוהו , ויאמר להבינם ולא יכול , עד אשר באו .
 ויצו המלך ויסירו הכבלים אשר לשלומית , ואת מאסרי שלום
 פתחו , וירא כל העם וירונו , כי שמעו בדבר שלום אל המלך .
 וילכו הארמונה ויעשו שם משה גדול , ויתן את שלומית לשלום
 לאשה , ותאהב שלומית את שלום וימצא חן בעיני המלך , ויהי
 לו לבן כי בנים לא היו לו , ויושיבהו על כסא ממלכתו , וימשול
 בכל בני קדם , ותכון מלכותו מאד .

אולי גם כונה אחרת , נסתרת , היתה ללוצטו ב"מגדל עז" :
 התורה היא נסתרה , חביונה במגדל עז , ולכל מבקשיה לא תשא
 פנים , רק אחד הוא בחירה . רבים ישגו למצא דרכה ויבשו
 באחריתם . גם אם דרכו בפתח , שמצאו אחרים קודם להם , לא
 ישיגו מבוקשם ; רק אחד הוא אהובה וחביבה , לו תדרש ולבסוף
 יתחברו שניהם בקשר אמתי ואמיץ , ונצחון האוהב יושג . מבט
 יותר עמוק בתכונת נפש רמח"ל ומצבה , חלומות ותויתיו , יתן
 מקום לאמת השערה זו .

ה ת מ י ט ו ת ת תן — לפי דברי לוצטו בספרו הקבלי
 „קל"ח פתחי חכמה" — חזוק לקדושה , וכשיתוקן הכל אזי תהיה
 נקראת מגדל - עז כמו שכתוב מגדל עז שם ה' בו ירוץ צדיק

זנשגב, כי התקון כשיהיה בתמימות אוי יתן עז לשכינה ותהיה נקראת מגדל-עז. מי יודע, אולי זה הוא הוא המוכן העקרי של ספרו „מגדל עז“ (א).

מפוסים אחדים נערכים ב„מגדל עז“ באמנות יתרה. מקומות רבים בו יפים ועמוקים. מצוינת היא שיחת שלום בחלק שלישי, ענין ראשון, על אשר חיי הטבע ואסונות חיי החברה:

הוֹי הַרְרֵי עוֹלָם נְעִימֵי שְׁבֵת,
 סִתְרֵי נְאוֹת שְׁלוֹם. אֲשֶׁר לְכַמַּח
 בְּרֹד הַלּוֹם הַתְּגַבֵּה.
 מַחֲיָקְרוּ לִי אֱלֹהִים
 חַפּוֹת אֲשֶׁרֵיכֶם מְשִׁיבוֹת נַפְשׁ,
 מְאַרְמְנוֹת שָׁרִים וְהִיכְלֵי עֲנָנִים.

(א) כידוע יצא „מגדל עז“ רק בשנת תקצ"ז עם הערות שר"ל ולקטרים. זרמיון ההמון בליטא ופולניה מיחסו אל שר"ל. אמנם בעל „שם הגדולים החדש“ (מערכת ספרים ערך „לישרים תהלה“) איננו מזכיר את שר"ל, רק דרך כלל הוא צועק מרה על „המקנאים כעם כי עשו בערמה זה לעמת זה זישירו כשורים אמרי גואש וברעות רוח תקקו על הספר שירים עגבים (!) נוכעים ממקור זרים ובילדי נכרים ישפקו בהם, באמרם נעשה לנו שם ונבנה מגדל עז ותלו אותו באילן גדול לאמר כי מחלצי הגאון הק' לוצטו אבי בני צחות יצאו! שומו שמים על זאת! אם לקול סירים אשר תחת הסיר קול צלצל פעמוני זהב יאמר? הלא כיתרון האור מן החשך כן דברי „לישרים תהלה“ מהמגדל השבור, כי תחלתו סכלות ואחריתו הוללות רעה, ומרמה בתוך! ותחת מחזה צנחנות ללכת נתיבות יחוו מהתלות, וילכו עקלקלות. ומה יתרון לבעל הלשון? הלהובח במלין יחשוב? הלא בוו יבוזו לו! ואתם, אחי אנשי לבב, אל תשמעו לחזיונות שוא ידברו ולמשאות מדוחים לא תאמינו, הטרם תדעו כי כל דברי הגאון הק' רמח"ל הם שקולים בפלם ובמשפט, במאונים ישאו יהי לדבר אם לדבר! לנפץ אם לשבר ואיך ימלא דברי שחוק והיתול לחוק אותם בספר. אקוה כי כל איש אשר אמון רוחו לאלהיו יכיר הנכוחה ויאמר לאמת אבי! אמי ואחותי לכושר ויושר“. הקורא יבין מעצמו עד כמה בטלה כל התרגומו לחנם, אחרי שנמצאים אתנו כל מכהבי שר"ל ויתר חכמי הדור ההוא המעירים בו אין כאן כל מרמה, וכי באמת יצא „מגדל עז“ מירי רמח"ל.

ערים בצורות רחבות ידים,
 כי בק מורים סגרו בהנה.
 ברכות זהבם ירב
 אויב בקרבם, כי לרגלם רשת
 יפרוש, ולא יחדל עדי-יפלו.
 לא-כן מנוחות שאננות אלה
 כי קול הרועת נשק,
 קול נוגשים, קול ריב ומצת-פצע,
 מזה נרוד הרחיקו.
 נפשות עניים בעטוף עלימו, —
 אל-ירכתי אלה בשכבם ארצה,
 מקול דמטה זאת אשר יפוח
 מבין-עפאים בהמות הרוח,
 הנה יהי רוהם, ושם ישכחו
 גם-כל-מעוף צוקה, ורישם עשר.
 הן תוצאות חציר ודשא אלה
 חלקי נעימות, גן-אלהים הפה;
 כי גן הלא גס-הוא אשר מקדם
 זאת נחלת אשר אנוש בארץ;
 כי מבלי יגון וצרה בטח
 תחת האנתו לצל מהרב
 ישכב בבין חציר, ורחב סלח
 לבו בשמחתו באין מרשיע.
 מה אוצרות זהב יקר ועשר,

הן אוצרות איש, בית אסורים הקפה
 אל-לב אדונייהם ונחתום שפחה,
 אם-ישבו, אם-ילכו, אם-קמו,
 אם גם-ישנים הם ואם יקיצו.
 רועה עדריו גער,

מה-טוב מנת חלקו ומה-נעמתי
 בין מכלאות צאנו מנהל וגלגל,
 הלוד ורץ וישב. בעניו יגל,
 פניו ולכו תואמים ישישו;
 בין צאליים ישבב והוא בוטח,
 כל הוא ואך שמת.

לא-נענה רוחו באות כסף,
 לא השקה נפשו יקר תפארת,
 אם קוץ ודרדר מאכלו יהי,
 כי טוב לקבו הוא בפיו ימתיקו.
 על-מישכבי עניו בשכבו לילה
 ימצא מנוחתו, וחדש בקר
 פרחי בחורותיו כחדש נשר.
 אם-נמלאו שדות ואם נשמו,
 אם ילכשו קדרות וזרם קטב
 שמי, ואם ירעימו,
 לא זע לקבו בו ולא ינוע.
 לא אורכים יגור, ולא יקוטו
 עדי שקרים בו ושוא יפח;

דל הוא ואך שמת .
 עלמה אשר תיטב בעיניו שמה ,
 עלמה אשר תתן לחלקו חשק ,
 ביה יעלוז לבו , והיא כמהו
 בו יעלוז לבו , ולא ידעו
 רק תענוגות סלה ;
 כי זה לעפת זה ומפריד אין ,
 יתעלסו יתענגו לבטח .
 אם עיפה נפשו , בבין שדיה
 ישבח עמלו , כי לאור פניה
 את כל-עבודתו בקר זוג ;
 דל הוא ואך שמת .
 מה-טוב מנת חלקו , ומה-נעמה !
 איכה בכל לבי בחלקו חלק
 נפשי אני אמירה ! —

רבים הם המקומות „כמגדל עז“ המראים על השפעת כתבי
 הקדש וכי נכתבו בשעת חוק רושם המקרא . ביחוד בהירים
 ובולטים החקויים בעקבות ספר איוב . עין לדוגמא חלק רביעי ,
 ענין שלישי : שיחת שלום הראשונה ומענה אצבון .

מקומות רבים נראים לקורא במבט הראשון כקשי ההכנה ,
 מסבת סדור מלות המאמר ועריכתן על דרך הפיוטים הרומים
 והאיטלקים , ובוה נראה גודל רושם הלשונות הלועזיות וספריותיהן
 על לוצטו , ואולי גם הרעיונות ההם בעצמם לקוחים מפייטנים
 לועזים ונמסרו בצורתם המקורית . מקומות ליריים נעלים נמצאים
 במחזה הזה למכביר . כל הספר מלא רגשות נער חמים השוטפים
 והומים בלי מעצור . מי יודע כמה ספרים ופיוטים נעלים אחרים

היה לוצמו משאיר לנו, בלכת כשרונו הלך והתפתח, לולא הקבלה ומסתריה והזיותיה שמשכו את דמיונו יחד עם כשרונו הפיוטי אליהם ושבהם החל להריק את שפע פנטסיותו ודמיונו הכביר.

II.

תפ"ז — ת"ץ.

חבורו ופעלו ושיבתו בקבלה.

בטרם נעבור אל פעלו של לוצמו בקבלה, נעיף מבט קל על הקבלה בעצמה ותולדותיה בכלל. בדורות הראשונים להולדת הרת הנוצרית היתה אלכסנדריה של מצרים מרכז ומקום ועד למלומדים מארצות שונות, וכל אחד הביא אתו שמה את מסרותיו המוסריות, הרתיות והמרעיות. בראש עמדו היונים, המצרים והיהודים, וטה היתה תוצאת ערכובית בני עמים השונים כגזעם וכהשכלתם? ההומניות השתדלה לפתור את השאלות הגדולות בפילוסופיה ובמוסר: מקור החטא, עתידות הנפש, ענשה ושכרה. ותוצאת ערכוביה זו היתה צמיחת כתות שונות. סטנן הכללי של כל הכתות האלה הוא תערובה, או, יותר מזה, התאחדות השיטות השונות זו מזו בתכלית, הסינקרטיסמוס.

בין היסודות הראשיים, שעל ידי הצטרפותם צמחו כתות שונות, היתרון הוא לאפלטוניסמוס. הגנוסטיים, שבראשם, או על כל פנים מפנה הדרך לפנייהם, היה פילון, בקשו את האפלטוניסמוס בכל עמוד מעמודי המקרא, וימצאוהו מעוטף באליגוריות וחידות. בה במדה חשבו את פילון לאפלטוני עד שהיו אומרים עליו:

ἢ Φίλων πλατωνίζει ἢ Πλάτων φιλονίζει.

הם פנו דרך לפני אמוניוס סקוס, שיסד בסוף המאה השניה

או בתחלת השלישית — לדברי רימר — בית מדרש לפילוסופיא המכונה בשם ניאופלטוני. ומה הם סמני בית מדרש זה? מלבד הסינקרטיסמוס, אשר נמצא בכל הכתות שצמחו באלכסנדריה, סמנו המובהק של בית מדרש זה הוא חכמת הנסתר, המיסטיציסמוס. אמוניוס היה מלמד חכמת הנסתר הדומה לחכמת הגנוסטיים, ואסר על תלמידיו להפיצה. ואם פלוטינוס עבר על איסור זה, אין זאת אלא מלכתו בעצת חברו, אוריגינס האלילי. זגם מה שהפיצו מתורת אמוניוס רבם לא היה כי אם החלק העיוני (speculativus) שבה, וגם היתה הפצתו, כמובן, לתועלת בית המדרש; אבל את החלק המעשי, או המופתי, לא גלה איש, לא אוריגינס, ולא איריניוס, ולא פלוטינוס.

ואם כי תורתם היתה דומה לאותה של הגנוסטיים, הנה בכל זאת היו מתנגדים בדברים אחדים אל האחרונים, וכל זה יען כי היו הגנוסטיים מתנגדים אל תורת אפלטון ויחשבוה לאי-שלטה כל צרכה, וכי ביד חכמחם הנסתרה להרסה: מסכה זו כתב פלוטינוס את ספרו *Katá τῶν Γνωστικῶν*. אולם בנוגע להמיסטיציסמוס עוד עלו הניאופלטוניים על הגנוסטיים. ובכלל רב הדמיון בין שתי הכתות האלה, למודיהן על דבר העיון בעולם השכלי, על האצלת הרוחות, על טבע השדים והרוחות ויחוסם אל האדם, שוים כל כך, עד כי יותר קשה — כמו שאומר מ״ר — לראות את ההבדל מאשר לראות את הדמיון והשווי שביניהן.

אלה תולדות המיסטיציסמוס האלכסנדרי, אשר שלט שלטת רבה במשך ההסטוריה הכללית, ואשר ברא גם לישראל במשך גלותו את הלמוד, שרבים נוטים לחשבו גם לפילוסופיתם העצמית והלאומית של היהודים, הוא הלמוד המפורסם בשם „חכמת הקבלה“.

קשה מאד לבאר את שמת הקבלה בכל פרטיה. למוד זה סבוך הוא במדה יתרה, וגם תלויה היא שמת הקבלה בהדמיון החפשי והרצוני של כל מקובל ולכל אחד ואחד על כן שמה מיוחדת ועצמית. כל ספרי המקובלים יוכלו להחשב לפרושים על היסוד, הם שני החבורים העקרים שעליהם הקבלה נשענת: „ספר

יצירה" ו"הוהר".

אבל השם קבלה בעצמו מורה שאצל נושאייה היתה נחשבת לא רצונית וחפשית, אלא קבלה אמיתית, בצד הקבלה, תורה שבעל פה, המסורה באמת.

שמעון לוצטו (* מחלק את החקירות הסובכות על כתבי הקדש לשלש מחלקות: של הרבנים והתלמודים, התאולוגים המתפלספים, והמקובלים בעלי הסוד.

בצדק מעור הד"ר מפיטני ב), ששלשת מחלקות התאולוגים והפילוסופים העברים מכוונות הן לשלשת דרכי הרוח האנושי בכלל, לאותם שלשת דרכי הבנת הדת הנגלית והמשך התפתחותה, שלפי דברי פֶרְנַק נמצאים הם בהסטורית כל האמונות, שהכו שרשים עמוקים בנפש האדם; הלא הם: א) אמונה שלמה וחוקה באיוו קבלה ומסורה, זאת אומרת כח המידי ואמתי לפרש את טובן התגלות אלהית; ב) השמוש בשכל לפתור את חידת דברי ההתגלות ותורתה בדרך רציונלי; ג) המיסטיציסמוס, הוא יליד דמיון האנשים, אשר, מבלתי הסתפקם בהקבלה לכדה ויחד עם זה לא ירהיבו גם כן להשתמש ישר בשכלם, יבקשו בעקרי הדת ובכל יתר הדברים תוך של סוד וסמל.

מתי נולדה הקבלה?

בשאלה זו צריך להגביל בדיוק: אם מדובר על דבר מקורות שמת הקבלה, או שרשיה עתיקים בלי ספק. אולם אם מדובר על דבר התקופה שבה התפתחה הקבלה, לפי מה שנראתה במאות המ"ו והמ"ז, אז היא בהכרח מאוחרת מאד.

ובאמת הובר הוהר, שהוא — כמו שיקראהו פֶרְנַק — *le code universel de la kabbale*, ושממנו התחילה הקבלה במובנה הנכון, רק בסוף המאה הי"ב או בתחלת הי"ג. ואם כן יש לחשוב רק מן העת ההיא, ולא קודם לה, את זמן הולדת הקבלה הנכונה והעצמית.

Discorso circa il stato de gl' Hebrei et in particular (*)
dimoranti nell' inclità citta di Yenetia. Yenetia MDCXXXVIII.
Dott. G. Massetani. La Filosofia Cabhalis- (ב) בספרו החדש:
tica di Giov. Pico della Mirandola, Empoli 1897, pag. 42—43.

חכמת הקבלה — יאמר שד"ל א) — נהיתה לפי דעתי מחמת התנגדות קצת אנשים המקנאים לה' ואשר להגן בעד האמונה לפני ההריסות הגדולות שעשתה בה הפילוסופיה של אריסטו והערביים, קבלו מהם קצת עקרים ושינו אחדים, וכינו הכל כאילו היא חכמה נסתרת לאומית (ערמה של חסד דומה לערמת אחדים אשר אמרו שהפילוסופיה של יון מקורה מישראל ושאר אריסטו ואפלטון למדו ממורים יהודים). הפילוסופים היו חולקים התבל לשלש עולמות: עולם שתחת הירח, עולם הגלגלים, ועולם השכלים הרוחניים. המקובלים (אך לא היותר קדמונים) עשו מהם ארבעה (אבי"ע), כי הבדילו עולם המלאכים (שכלים רוחניים) ועולם האצילות (ספירות), אשר היו בתחלה שניהם עולם אחד. הפילוסופים היו מונים ג' נשמות (עין שמונה פרקים להרמב"ם, פרק א') וכאותו מספר היו מונים המקובלים (עין בן-חביב בדרך ראשון של עין ישראל). אחרי כן הוסיפו הם עליהן עוד שתיים אחרות יותר נשגבות המיוחדות לאנשים היותר קדושים, ואשר נאצלו האחת מעולם האצילות והאחרת מאדם קדמון, וזה אינו אלא שנוי קצת לעיקר הפילוסופים של יחוד האיש השלם (בעורו בחיים) עם השכל הפועל (עין כוזרי א' א').

ובתוך למודי הקבלה החפשיים והרצוניים, בלי כל שמה מסוימת, בתוך ערבוביה זו הובא לוצטו מנעוריו. מן ספר הזהר — בה"ק על הקבלה — עד ספרי אחרוני המקובלים, האר"י וזכות ואחרים, היו שגורים על פיו. אולם שכלו הכביר הגיוני של לוצטו היה מבקש שמה מוגדרת ומסוימת בלמודי הקבלה; ותחת למצא אותה בזהר ובספרי האר"י, אשר לשוא היה מבקשה בהם, הנה שב ויתעמק בתוך עצמו עמוק עמוק, ושם בחררי לבו ושכלו מצא שמה מסודרת ומסוימת, שמתו העצמית והפרטית. מילדותו הורגל בשמיעות וספורים על דבר מגידים זמלאכים מגלים סודות ומסתרים לבחירי ההשגחה.

„רבנו הגדול מו"ה יוסף קארו ז"ל — יאמר בסן מורו של לוצטו — בחוצה לארץ היה עומד כשנגלה אליו המגיד בעיר גיקופולי בהיותו בחבורה יושב ולומד, והגאון הרמ"ע מפאנו פה העירה היה באמנה, כאשר ספרו לנו אנשי אמונה, והרב בעל מגלה עמוקות בעיר קראקא היה איתן מושבו, כאשר רוח ה' דבר בו, והאר"י זלה"ה קראו ה' ממצרים להכנס לפני ולפנים, והרב הגדול בעל מעבר יבוק בעיר מודינא מלאך מדבר עמו, והגאון רבנו משה זכות בויניציאה וסנטוכה עם מגיד מן השמים היה דבורו ונאומו, כאשר נודע בשערים שמו, וכל זה לא היה חוץ נפרץ".

אחרי כל אלה, אחרי כל ההגדות וספורי הפלאות האלה שגודל בתוכם, לא נתפלא עוד אם, אחרי העמיקו בקבלה ובשיטתו הפרטית שהמציא ובספריו שחבר, היה לוצטו מאמין בתמימות, כי מגיד מן השמים מסייעו ומלמדו כל מה שהוא מחדש ומגלה בכתביו. התפעלותו עברה כל גבול. עושר הצורות והפיוט הכלול במסתרים ההם נתן משטר ורוחב לדמיונו וכח פנטסיות להתלהב במדה היותר גדולה. ובהתפעלותו והתלהבותו הכבירה התחיל לחבר פירוש על התורה בלשון הזהר שקראו בשם „זהר תנינא" בהאמינו בתמימותו ובהתפעלותו, כי ספר זה יקח מקום הזהר הישן בקרושתו ותכנו. מלבד הזהר כתב עוד ספרים אחרים, כמו ע' תקונים ופי' על קהלת א'.

(א) עד כמה הוליכהו דמיונו הכביר שולל נראה מדבריו אלה בהקדמתו לע' תקונים: „רבון עלמין אנת איהו פנימאה דכל פנימאין. . . ובע' תקונים אלין ישתלים תקונא עלאה לאתקשרא כל דרגין בקשרא חדא ויתעטרון כלהו בשכינתך קדישא דאיהו מאנא דכלא קשרא דכלא יחודא דכלא וכלא יתקשר ברישא דברך יחידאה מלכא משיחא לשלטאה ביה על כל עלמא. . . והמשכילים יזהירו כזהר הרקיע אלין מארי קבלה יזהירו כזהר דא דאיהו כללא דכל נהורין בע' תיקונים אלין דבהו אתכנשו כלהו נשמתין עלאין דמתקשרו בעידונא דגנתא והכא משתכחן קב"ה ושכינתיה וכל משריין דלהון וכלהו ספירן עלאין רשו אתיהיב להו לארקא חכמתא עלאה לאתגלאה בעלמא זכאה חולקהון דישראל בעלמא דין ובעלמא דאתי". ובסוף תקון ראשון כתוב: „קם אליהו נביאה מהימנא פתח ואמר רבי רבי זכאה חולקך דאנת הוית סמכא

„אמת הדבר“ — מספר לוצטו באגרתו אל ידידו כלבו
 טליבורנו מיום ר"ח אדר ת"ץ — „אמת הדבר כי משנת תפ"ז חנני
 אלהים לשלוח לי אחד קדוש מן שמיא נחית והגר יגיד לי יום
 יום סודות גדולים, הכל בכתב לסדר הימים כתבתי באר היטב,
 ואחר רוב תקונים שנתן לי לעשות אמר שאזכה לשמוע מפי אליהו
 ז"ל גם דברי אלהים חיים. ויהי כאשר אמר כן היה לי, למועד
 אשר דבר נגלה לי אליהו ז"ל ואחריו נשמות קדושים אשר בארץ
 המה העומדים לשליחותו של מקום להודיע סוד ה' ליראיו, וכבר
 אמרו רז"ל נשמתם של צדיקים מסייעים אותו וזה ברור כי לא
 היום החל ה' לברך את עמו ישראל בכמה מעלות טובות והרכת
 דרכם למקום, וחברתי על פיהם חבורים רבים וגדולים ת"ל.

לשכינתא בגלותא והשתא אנת כורטי יקרא לגבה וכד תפוק מגלותא את תהא
 מנהל לה דעל האי כתיב אין מנהל לה מכל בנים ואמאי אין מנהל לה אלא
 משום דאין מחזיק בידה ומארי קבלה אתמר בהו חזקו ויאמץ לבבכם וכו'.
 בתקון ל"ט כתוב: „קם רע"מ פו"א רבי רבי ודאי השתא איהו זמנא
 לאהדרא שכינתא לבעלה בהאי חיבורא דביה והמשכילים ויהירו כוהר
 הרקיע דא אור עלאה דביה אנהרת לה לשכינתא בגלותא וביה תסק לה מגלותא
 בזמנא דפורקנא בההוא זמנא מלאה הארץ דעה את ה' כמים לים מכסים
 דאתערותא דלתתא אתער אתערותא דלעילא כגונא דיליה ובגין אתערותא
 דאתער השתא בהאי אור יתער אור לעילא מח"ס לאתגלאה בעלמא וביה
 יתפרקון ישראל פורקנא שלים. קם אליהו נב"מ דאנת איהו דאתמר כך הנת
 אנכי שלח לכם והשיב לב אבות על בנים וכו' וכו' קום רבי אפתח מלין קמי
 שכינתא לאתערא תקונא שלים כדקא חוי — קם איהו פתח ואמר והמשכילים
 ויהירו וכו' קם אליהו נב"מ ואמר ליה רבי רבי והיה לעת ערב יהיה אור בסוף
 יומיא בזמנא דא ודאי איהו אור דילך דאתגלאה בהאי חיבורא דעד
 השתא במחשכים הושיבני השתא זהיה לעת ערב יהיה אור בסוף יומיא
 בזמנא דפורקנא. אתקריב ביה העם ההולכים בחשך ראו אור גדול
 בהאי חיבורא ולכל היר החוקה ולכל המורא הגדול דא. ובתקון ס"ז
 כתוב: „לזמנא דאתי יתקע בשופר גדול מסטרא דאימא כדון כלא יתגלי לעיני
 כלא כדון כי עין בעין יראו בע' תקונין אלין יתגלי כלא אבל כי עין
 בעין יראו אלין תרין עיינין מסטרא דאימא ודאי חד בע' תקונין דרשב"ר
 בוצינא קדישא וחד בע' דילך דכדון וראו כל בשר יחדו דהא בשרא יתתקן
 נמי וכלא ישתלים בתקונא שלים בנהורין דאימא דמתגלי על בנין ודאי זכא
 חולקהו“.

הראשיים חבור על קהלת כשמונה מאות דפים קמנים, ועיין תקונים על הפסוק ולכל היר החזקה כמאתים דפים, וחבור על התורה מבראשית החלותי ואני היום מגיע לפ' מקץ הוא עתה כשש מאות דפים, כולם בל' זהר ממש, ואח"כ הרבה חכורים שונים על הרבה ענינים, יהיו כמו ט"ו ספרים, ובפרט בללים לחכמת האמת מבארים את הכל באר היטב בתירוץ הספקות אשר נסתפקו על דברי האר"י זלה"ה.

כעבור זמן מה עלה על לבו להפיץ את דעת הקבלה, אשר "כל מה שיוכל האיש להשיג בחקירה לאפס ותהו נחשבת לטה שיוכל להשיג ע"י הקבלה האמתית" (חוקר ומקובל עמוד ג'), בין העם, וראשית מעשהו היה לחבר ספרים פפולריים, לא כתובים בלשון בלולה, לשון הזהר, שבה כתב את חבוריו הראשונים, כי אם בשפת עבר צחה וקלה, על דרך לשון המשנה, ובלשון זו יסביר, על יסוד שיטת האר"י, את שיטתו העצמית בקבלה. את מיטב דעותיו ושיטתו בקבלה שם בספריו "חוקר ומקובל" ו"קל"ח פתחי חכמה".

האדם מחויב להתבונן ולחקור בשכלו, מתת ה', ואם אינו מתבונן ומחשב הנה לא תבא חכמה לבקש אותו ונשאר בחשך בלא ידיעה והולך בדרכי ההבל, והוא נותן בסוף דין וחשבון לפני הקב"ה על שלא השתמש במתנתו, בחכמה, ובכח שהטביע בו, וזה ודאי פתוי היצר, הם"א אשר ישתדל בכל עז להפילו בזה זכבא.

החקירה הראשונה צריכה להיות על כונת ה': על מה ולמה ברא את כל הבריאה הגדולה הזאת. והתחלת הדרישה צריכה להיות בנבראים מי הוא העקר. הדומם והצומח והחי הם אינם העקרים ודאי, כי אין תועלת במעשיהם ואין להם שכל והבנה. נמצא נשאים בני האדם והמלאכים, וכשתדרוש על עניניהם תמצא היות בן האדם עקר והמלאכים מפלים לו.

הקב"ה מקבל כח כביכול ממעשה בני האדם לפעול טובה עמהם ועם כל הבריות. במעלה גדולה וגבוהה מכל המין האנושי הם בני ישראל. מעשי ישראל מוסיפים כח בנבורתו של מעלה. וזה סדר ההתעוררות לפי החק אשר שם המאציל ית"ש: ישראל

פועלים למטה בארץ ומחזיקים כחו של הקב"ה, ואז הכח שנתחוק מראה הודו במשרתים העומדים על פקודת המעשים לעשותם כפי מה שהוא מתעורר לעשות. ולכן כל התעוררות שיהיה המלך ב"ה מתעורר לעשות יראה הענו במשרתיו העומדים על פקודת המעשים לעשותם כפי מה שהוא מתעורר לעשות בזיו המגיע לו ממנו.

התעוררות המלך היא ממעשה ישראל, הרי ישראל עיקר הכל.

עוד תקון גדול נעשה ע"י בני האדם, שאין ביד מעשי המלאכים להעביר את היצר הרע יען כי איננו אצלם, אבל בני אדם שיש להם יצר רע הם יכולים להעביר אותו, וכדי לתת להם כח יותר שיעשו את התקון הזה בכח גדול, מה עשה? נתן להם שני הערלה, שהן כל הזמן עד שהאדם נכנס למצות, ואז הם"א מתדבקת בהם יותר. אך באותו הזמן העיונות אינם נחשבים והתורה, אדרבה, היא חשובה יותר. והוא ענין הכל פיהם של הינוקות וההבל משבית הם"א לגמרי.

קודם שהאדם נולד מלמדים אותו כל התורה כולה, וזה לתת כח לנשמתו קודם שתכנס בגוף, שתהיה כלולה מכל התורה, לתקן כל מדרגות הקדושה כראוי, אבל בצאתה לעולם בא מלאך ומשכחו. וזה כדי לתת מקום ליצר להתאחו בו, שאם לא כן היה נגרש מכח הקדושה והיה שב להיות כמו מלאך. ובהסתם בו אור התורה והם"א שולטות בו נקרא הזמן הזה שני הערלה שלו. וכמו שערלה בגוף מעבירים אותה אחר ח' ימים, כן הערלה הפנימית, שהיא ערלת הלב, אינה סרה אלא לאחר י"ג שנים ויום אחד, ולכן כל אותו הזמן הוא פמור מן המצות. ובהמשך הזמן הזה, זמן הרחק הערלה, ההבל היוצא מפיו מכניע הם"א ושוברה שבירה גדולה. וחוזר וממשיך הכח של התורה שקבל בראשונה קודם שנולד, וכיון שהשלים לקבל הכח או יש לו לעשות ולכן הוא חייב במצות.

והנה התקון הגדול נמצא ביד האדם ולא ביד המלאכים, ועל כן ודאי שהוא עיקר כל הבריאה. ולא היה ראוי לו לבקש עסק אחר אלא עבודת ה', הוא התכלית שבעבורה בראו הבורא, וכל

מה שהוא עושה חוץ מזה הוא לפי דעתו של הנחש המקטרג החפץ לשקעו בדברים אחרים להרחיקו מן הבורא. ועל כן יבחר האדם להיות בוחר הרע במעוטו ויטעם בעסק כל מה שיוכל וישתדל להרבות בתורה ובעבודה בכל אשר תשיג ידו.

והנה בין העטל והמפריעים הראשיים היא האשה ופעולת ההולדה. עקר העטל הוא אחר שהתחילו האנשים להוליד. בתחלה השדים וכל מדרגות המומאה היו שקועים בנוקבא דתהומא רבה ולא היה להם לשוטט בעולם כלל; כיון שהאדם ירד במדרגות עלו כנגדו השדים ממקומם ומלאו כל העולם.

„והנה על כן ראוי לו לאדם למאום ודאי בכל עייני העולם ולהתאות רק לפי מה שהוא לפי הכלית הבורא ית"ש ומה שהוא מוכרח לעשות מדברי העולם לא יעשהו באהבה כלל אלא כמו שכפאהו שד”.

ומהו שכר עבודת האדם וצדקתו? הגוף בהיותו חשוך הנה הוא קרוב אל ה"א ויש לה שייכות בו ולא היה הקב"ה משרה את שכינתו על הגוף. אך הנשמה הנכנסת בו יש לה לעשות מעשים על ידו שבכחם יתוקן, וכל מצוה שהוא עושה הרי זו קריאה לקדושה לבא ולשרות על חלק מן החלקים שבגוף המקבל למצוה ההיא.

והנה בין התכונות המסייעות את העבודה, הראשונה במעלה היא התמימות, שבעזרתה יוכל האדם לפדות עצמו מן הרע והמומאה. ומי שהמומאה רחוקה ממנו חוט של חסר משוך עליו מצד הקדושה וחנו מוטל על העליונים והתחתונים. ראש לכל התקונים הוא למוד התורה, „ובפרט למוד חכמת האמת הוא למוד הקבלה הוא ראש לכל התקונים, דביה יפקון ישראל מגלות א". והנה למודי הקבלה מונחים לצערנו של לוצטו בקרן זוית ואין דורש ואין מבקש, „והכתוב מכריו בקשו את ה' אלהיכם ואת דוד מלככם שלא תהיה אצלכם כאברה שאינה מתבקשת רק כאברה המתבקשת, דהיינו שצריכים אנו לבקש תקונים שיתוקנו כל הקלקולים שעל ידי זה יבא משיחנו”.

גם מתאונן לוצטו על מתנגדי הקבלה, והוא מחלקם לשלש

כתות: כת א' אומרת כבוד אלהים הסתר דבר, אין לך עסק
בנסתרות; כת ב' אומרת יראתי לגשת אל הקדש מפני האש
הגדולה, היא הקליפה שקדמה לפרי, כי נלכדו ברשתות הקבלה
כמה וכמה שתעו אחרי שבת צבי ויעברו על כל התורה; וכת ג'
אומרת שמחמת עומק המושג וקוצר דעת המשיג לא תוכל ללמוד
את החכמה הזאת. והוא סותר את דברי ב' הכתות הראשונות
ולהשלישית ישיב: לא עליך לגטור, ולצורך כת זו ותועלתה חבר
את ספרו "קל"ח פתחי חכמה", ביאור הנחות קבליות, שמצא בכתב
יד ישן, בדרך קלה, כדי שאחרי קריאת ספר זה ילך כל איש
לבטח בכל ספרי הקבלה ו"להבין כל דבר על בוריו", כי הקבלה
"היא רפואה למי שאין שכל לו ובפרט למי שעסק בחכמת
הפילוסופיה ותכלית שלא הגיעו בשכלם ועמדו מרעיד ולא מצאו
ידיהם ורגליהם בענין בריאת העולם, איך יהיה רצון מי שאין לו
הכלית וגבול כבוראנו ית' וית' ב"ה וב"ש לברא עולם ב"ת וב"ג
עד שיש בעולם בריות חלשות כ"כ שבן לילה היה ובן לילה יאכדו
וכולם מושגחים ונבראים וחיותם ומציאותם ע"י רצונו יתברך
שהוא בלתי גבול ובלתי הכלית" (חוקר ומקובל עמוד כ"ו).

זוהי שמת לוצטו בשמוש הקבלה ויחוסה אל החיים והמעשה.
רק בחלקה זה, בחלק המעשי של הקבלה יש לו ללוצטו דרך
מיוחדת; אבל בחלקה התאורי, העיוני, של הקבלה הוא הולך
על הרוב בדרך המקובלים שקדמוהו ורק בפרטים הוא מחולק.
שמתו בחלקה המפשטי של הקבלה היא בקירוב:

חכמת הקבלה באה להורות אותנו מחכמת העצם העליון,
סדר חוקת ההנהגה, ואיך הוא מסבב ומנהיג את העולם. העצם
העליון הוא המאציל מעצמו את כל הבריאה באמצעות רצונו.
בעצמות המאציל אסור לדבר כלל, ועל כן כל הדברים הם רק
ברצונו לכד, כי זה קרוב ביותר אל השכל. בריאת העולם לא
היתה אלא בפעולה מונבלת ולא לפי יכולת המאציל שהוא בלתי
תכלית, כי אלמלי ברא בכל יכלתו היתה הבריאה גם כן בלתי
תכלית. ואם כן יש שתי בחינות: י כ ו ל ת, והיא בלתי תכליתית,
ו ר צ ו ן, הוא שיעור מה שרצה המאציל בתכלית וגבול. הקבלה
איננה מתעסקת אלא ברצונו של המאציל ולא ביכלתו; כי בהיות

שכל האדם הכליתי הנה אין ביכלתו להשיג ולתפוס מה שאינו מוגבל. ב' בחינות האלה נקראות: הראשונה אין-סוף, על שם היכולת בלתי תכלית, ואת הכחות או המדות של מחשבת המאציל, שהביע את רצונו העליון בעולם הפעולות, קראו המקובלים בשם ספירות, והן מדות הרצון המוגבלות, שרצה בהן לברא את העולם על פיהן ולהנהיג בהן את עולמו. התהוות הספירות היא על דרך האצילות. מאין-סוף נאצלו עשר ספירות הראשונות מהמדרגה הגבוהה, שכל אחת מהן כלולה גם היא מעשר אחרות ממדרגה פחותה, וכן שבות ומתחלקות גם אלה עד הגבול שגבלו להן המקובלים. כללות הספירות היא כל החומר הרוחני והגשמי של הבריאה.

הרצון בכלל קראוהו הארה, וא"ס קראוהו אור פשוט, ועל דרך זה נקראות הספירות אורות.

כל מי שרוצה להבין עניני הספירות צריך שיקח לו לעיניו עניני הנשמה של האדם, כי עניני הנשמה אינם ענין מחשבה לבר אלא "כח אחד מעשי". אמת שהוא דק שאינו נופל תחת החושים, אבל על כל פנים הוא כח. כמו כן המדות והכחות העליונים של הספירות הם דברים ממשיים.

הספירות נברלות בבחינת הסוג, וכל סוג נקרא עולם. עולם הראשון הוא עולם האלהות, והוא כחות ההנהגה ולא יותר, ובי"ע הם סוגים אחרים, והיינו עולמות אחרים. כל עולם הוא גרוע ופחות מהקודם במדה שהוא מתרחק מן המאציל, כמו שקרני אורה מתמעט אורם במדה שהם מתרחקים ממקור האורה.

הספירות נקראו שרשים על שם היותן הנושא, הסבה, זמה שנדרש על הנושא, כל המסובב הוא ענף, והקשר האמצעי, החיבור והיחוס, בין השרשים והענפים, הסבה והמסובב, הם פרצופים. כללות כל זה היא "אילן הקדוש". הענפים הם רוחניים וגשמיים, דהיינו יש כחות יותר דקים וגדולים, ויש יותר עבים מהם ויורדים בהדרגה עד שנעשית נשמית האורות שלמטה וזהו אור של מלאכים ואור הכסא שנבראו תחלה ומוה האור נבראו כל שאר הנבראים. האדם הוא כלול משני היסודות, הרוחני והגשמי, ובוה ממון מובן חיו.

העולמות והספירות אחוזים ומחוברים זה בזה כשלהבת
 בנחלת ומושפעים אחד מרעהו; ההשגחה משתלשלת מן המקור
 הראשי על ידי כלם מן האחד אל השני. וכן מעשי האדם
 משתלשלים ועולים מספירה לספירה עד המקור הראשון, שממנו
 נאצל הכל. מעשים טובים נותנים לו חווק כביכול, והמעשים
 הרעים פוגמים בהעולמות ומערבבים את סדרם ומוסיפים חווק
 לרוחות רעות ומלאכי חבלה, ועל יסוד זה בנויה תורת השכר
 והעונש.

והוי רשימתה השמחית של קבלתו המפשטת של לוצטו.
 אם באנו לפרש את שמתו בשלימותה לא היינו מספיקים, כי
 סבוכה היא וחפשית ורצונית יתר מדי, ככל שמות המקובלים,
 וראויה שמה כזו לשם „שמה אי-שמתית“.

III.

ת"צ — תצ"ו.

תלמידי לוצטו בקבלה. פרסומו. מלחמת הרבנים עמו והתאבקות
 לוצטו עמהם עד בואו לאמשטרדם.

כאמור היתה ללוצטו ישיבה בביתו. מלבד התלמוד וספרותו
 היה מטיף לשומעיו גם למודי הקבלה. אולם מהתגלותו, „מגיד"ו
 וספריו במקצוע הקבלה היה מתאפק ומחריש. מתקנות ישיבתו,
 שבלי ספק ממנו יצאו, ראוי להזכיר:
 (א) תקנה א) החברים אינם מכונים במעשיהם הטובים את
 השכר לעצמם, אלא לכל ישראל.
 (ב) החברים מחויבים לאהוב איש את רעהו כאהבת אחים,
 ולקבל בלי רוגז איש את כל הוכחות חברו.
 (ג) מחויבים להתרחק מרכילות ודברי שקר, ולהזהר בדבריהם

שיהיו על תכלית האמת, ובכלל מחויבים הם להשמר בכל מצוה,
אף הקלה שבקלות, לעשותה.

אולם, בהיותו איש רעים ואוהב הסיוע וההתחברות, לא
יכול לוצטו להתאפק מכל וכל ויבא בסודו (בשנת תפ"ט) את שני
תלמידיו ורעיו, יצחק מריני וישראל מריבים, והם ראו ויתמהו
על כתביו ודרכו בקדש. מדי יום ביומו היו הולכים אליו לשמוע
את שעוריו בקבלה. לוצטו היה מסתפק בהם ולא היה מחזר אחרי
תלמידים רבים. אולם לא ארכו הימים במצב כזה. כעבור זמן
מה נסע לוצטו אל בסן רבו לריגיו, לבלות בחברתו את ה"ימים
הנוראים". בימים ההם בא לפרוכה השליח מירושלים, המקובל
ד' רפאל ישראל קמחי (בעל "עבודת ישראל" על דבר דיני יום
הכפורים על דרך הקבלה), ויתעכב כשנים עשר יום בחדר לוצטו,
שפנו הוריו להאורח ההגון. שני תלמידי לוצטו, מריני ומריבים,
היו באים אל האורח, המקובל האדוק, אם לבלות שם שעות
למזרם, כמעשיהם יום יום, או לדבר עם האורח. בין כה וכה
הראו להאחרון את כתבי לוצטו, וגם את הוזה בתוכם, ויספרו
לו את פרשת גדולת רבם. קמחי נתפעל מכתבי לוצטו, נוסף על
השמועות שספרו לו הצעירים. אבל בהיותו בפרוכה החריש,
אולי מעשותו בזה את רצון תלמידי לוצטו, ורק כבואו לויניציה
החל לספר, בכתב ובעל פה, את הגדולות והנוראות אשר ראה
ושמע בפרוכה, ויקח בדבריו לב צעירים רבים אשר נמשכו אחר
קסם הקבלה וילכו לפרוכה לשמוע לקחה מפי לוצטו. "אמר נא
ישראל — יוסיף קמחי באגרתו אל בסן — הבא בשולי היריעה,
שם בביתו של הרב הקדוש המקובל האלהי כמוהר"ר
משה חיים לוצטו נר"ו נמצאתי ושם הייתי בר"ה וביוה"כ וישבתי
בביתו שנים עשר יום וראיתי פלאות היאך הוא כותב הכל בלשון
זהר גמור וראיתי את פירושו לקהלת והתיקונים וגם הוא מחבר
ספר זהר חדש על הפרשיות, ועד פרשת ויצא כבר היו לו ד'
חבורים ונשתוממתי על המראה ובאמת הוא דבר פלא ולא ראיתי
כמהו, והנני נושק רצפת הדר תורתו".

גם בפרוכה העבירו את השמועה ואנשי עיר מולדתו שמעו
מפי זרים את אשר לא ידעו המה, בני עירו, ולא עלה על לבם.

אמנם כבדוהו אנשי ערתו גם מקודם וגם ידעו שידיו רב לו בקבלה, אולם לא ידעו במדרגה כזו. עד כמה כבדוהו נראה פוזה, כי בימים ההם, אשר מקובלים וחסידים אנשי מעשה לא היו חזון יקר, היה עובר לפני התבה בבית כנסת האשכנזים בימי־הנוראים, למרות היותו צעיר ונָוֶק, בעוד שהנשואים הם אחד התנאים הראשיים בדיני הש"ץ, ולתכלית זו עשה לו פירושים ונמוקים על דרך הסוד במחזור שלו, כדי לכַוֵּן בהם בשעת התפלה.

בין התלמידים שנתחברו אליו ושהועילו לרעתו ופרסומו נמנה גם פולני צעיר, יקותיאל בן ליב גרדון מוילנא, שעבר בדרך רחוקה מעיר מולדתו לפדובה ללמוד את תורת הרפואה באוניברסיטה סימה דשם, אחרי למדו הרכה בארץ מולדתו תלמוד וספרות ישראל. בחדש תמוז תפ"ט בא אל לוצטו ויחל ללמוד אצלו את הקבלה. בהיותו בעל דמיון ומתפתה בטבעו שכח יקותיאל את כל אשר לו בעולם וגם את הרפואה, שלמענה עבר בדרך כל כך רחוקה, נמש, ויהי מסור בכל לבו ומחשבותיו ללוצטו וקבלתו. שכרותו עברה כל גבול. הוא שכח בעצמו עד כמה היה יכול להזיק הפרסום לו ולמורו, ובירח אב תפ"ט ערך אגרת מלאה השתפכות דמיונו והזיותיו, וישלחה בטעות אל סרסור החצר בוינא ר' מרדכי יפה. יקותיאל רצה לפנות אל מאיר הרשל, המכונה פסינג, סוחר עשיר בוינא, אשר, בהיותו נפתה אחרי הכלי שבתי צבי, היה מחסה לליבלי פרוסניץ ואייבשיץ. וכן נגלה, בלי צדיה, סודו וסוד מורו על ידי אגרתו זו.

— עתה באתי — יאמר יקותיאל באגרתו — על דברי תורה, להודיע אדוני איך שמתנה טובה נתן לנו הקב"ה מבית גנוזי, והוא יש כאן בחור אחד רך בשנים בן כ"ג שנים, קדוש יאמר לו ה"ה מ"ו בוצינא קדישא, איש אלהי כ"ש כהר"ר משה לוצטו, והנה זה שתי שנים וחצי אשר נתגלה לו מלאך מגיד קדוש ונורא והיה מגלה לו סודות נפלאות אף גם קודם לזה כשהיה בן י"ד שנים היה יודע כל כתבי האר"י בע"פ, והיה נחבא אחורי הכלים ולא גלה זה הדבר אף לאביו ופשיטא לשום אדם והנה מה' היתה זאת שנתגלה לי ע"י סבה, אין כאן מקומו לכתוב הענין, והנה זה חדש ימים שאני משמש אותו ודולה מים חיים

מכארו אשרי עין ראתה זאת ואשרי און ששמעה כל זה, והוא
נצוץ עקיבא בן יוסף, ואחר שמונה חדשים שנתגלה לו המלאך
הקדוש, מסר לו הרבה סודות וכמה דברים להוריד בכחם כל
הישיבה של מעלה, ויצוה לו בהסכמת הקב"ה ושכינתיה לחבר
הספר הזה שקראוהו מן שמיא זהר תנינא, לתיקון גדול הידוע
אצלנו, וכך הוא הסדר זה המלאך מדבר מתוך פיו, אבל אנחנו
תלמידים שלו אינם שומעים שום דבר, והמלאך מתחיל לגלות
סודות נוראים. ואח"כ הוא מצוה מ"ו לאלוהו שיבא מיד, והוא
בא ואומר סודות נפלאות שלו, ולפעמים מט"ט שר הגדול גם
רעיא מהימנא ואברהם סבא ורב המנונא סבא וההוא סבא,
ולפעמים מלכא משיחא ואדם קדמאה, והנה כבר השלים חבור
אחד גדול על קהלת הפלא ונורא מאד, ועכשו צוו עליו לחבר
שבעים תקונים על הפסוק ולכל היד החזקה סוף התורה, והוא
ג"כ על דרך הנ"ל, וגם כתב שלשה ספרים על התורה וכל הג'
ספרים רק עד פרשת ויצא והכל ע"פ הסוד נורא מאד והכל בלשון
הזהר, והוא יודע כל הגלגולים והתיקונים של כל אדם, חכמת
הכרת פרצוף, כלל הענין אין דבר נעלם ממנו, בתחלה לא נתנה
רשות, רק לגלות סתרי התורה, ועכשו מגלין לו כל הדברים,
ואין איש יודע רק אנחנו חבורה שלו, וגם לי אמר סוד גדול
לזה שנתגלגלתי לבא בכאן ללמוד עמו, כי אין דבר בלתי סבה,
וגם הגיד לי שרש נשמתו ותיקוני לתקן, ורגיל הוא בפי רעיא
מהימנא ובפי מט"ט ש"ה לדרוש פסוקים עליו ועל רשב"י בעל
הזהר, ומדמים אותו לו בכל עניניו לרשב"י ע"ה, כאשר לפי
האמת נראה לנו אשר לא זכה שום אדם לזהר זה מעת רשב"י
עד עתה, והנה גם אנכי מרוב אהבת התורה אמרתי לעזוב את
חכמתי החיצונית עד שהוגר לי מפי מגיד אחוז בזה וגם מזה אל
תנח ירך מטעם הכמוס עמדי; והנה כל הנ"ל נסתר ונעלם מעין
כל חי, רק להחבורה שלנו, ואם אמרתי לגלות לו כל הענין של
מ"ו הנ"ל יכלה הזמן והם לא יכלו, ואם יתאוה אדוני מ' תאוה
לעינים איזה דברים לידע גם ענין הנשמה שלו ותיקוניו
ימחול על כבודו הרמה ויצוה לכתוב, ואו אודיענו הכל מעט
מעט על כל אשר יצוה ולנחת לו יהיה...

וגם אחרי שלחו את האגרת הזאת לא יכול להתאפק ואחר
עבור ירח ימים שלח אגרת שנית אל הרב יהושע השיל מוילנא,
המלאה גם היא שבחי לוצטו וספורי גדולתו וקדושתו, בצרוף
דף אחד מס' „הוהר החרש“.

ובאלטונה (בגרמניה) חי בעת ההיא הקנאי, הלוחם מלחמת
הדת והרדפן המבער אחר כת שבתי צבי, ר' משה חגיו. הוא
היה גם בעל מלחמתו האחרון של הנוכל נחמיה חיון. תוכן אגרות
יקותיאל החל להתפשט בארץ ויעבור מפה לפה, ויגיע גם עד
אוני חגיו, והוא היה אז זקן מופלג. ויהי בשמעו את דבר המגיד
וההתגלות של לוצטו לא היה לו כל ספק, כי שבתי צבי חדש
צומח באיטליה, זו ארץ הקבלה והמיסטיציסמוס, שלא היתה
מוזרה לו אחרי עברו בה לארכה ולרחבה בשכבר הימים בתור
משולח ירושלמי. ויחגור הזקן הזה את שארית כחו ולא נח ולא שקט
עד עברו את לוצטו ועד בצעו את חפצו להרחיקו מעל הקבלה
ומעל חבוריו היקרים לו מנפשו, כדי לשרש את הנטיעה החשודה
עודה בזרעה. ביום ט"ו חשון ת"ץ השיג חגיו העתקת שתי אגרות
יקותיאל ויריצן אל רבני ויניציה, זו העיר שעוד מימות ר' יהודה
אריה ממודינה רבה היתה מפורסמת למקום משכן ההגיון התלמודי
הבריא, המתנגד לכל סוד ומסתרים, בצירוף אגרת קצרה אבל
נמרצה הכלולה בדברים האלה:

„אתם הרי ישראל מורי ורבותי, חכמי ורבני ומנהיגי
„הק"ק שבגולה מוטל הרבר לקרוע על כתב זה, וכאשר
„הם קרובים אל החלל לדרוש ולחקור ולעקר מן השרש
„חברה רעה זו קודם שתתפשט צרעתה בין ההמוניים,
„ולדון את כל בני חברה זו כרודפים את ישראל, ואני את
„נפשי הצלתי, כ"ד משה זעירא דירושלים תוב"ב חגיו נר"ו,
„יום ג' ט' מרחשון שק"ץ הם לכם לפ"ק“.

למרות כל כבודם את חגיו לא יכלו רבני ויניציה לצאת נגד
לוצטו, בן משפחה עשירה ומיוחסת, וגם בגלל שמו הטוב וכבודו
בעיני העם, ברעם וברעש כדרישת הקנאי הזקן; ורק זאת עשו,
כי שלחו אל לוצטו את תוכן האגרות ודרישת חגיו, וייעזוהו

בדברים כבושים לבחור לו דרך רצויה וישרה, כדי להשתיק את
 הסערה. לוצטו נבוך, כמוכן, בתחלה, בדעתו את תמימותו
 וצדקתו ויחשוב למותר להצטרק על זה; אולם כעבור
 ירח ימים השיב אל לבו ויפן בעצמו באגרתו אל חגיו ויצטרק
 ויראהו את תומתו. בה יגיד לו שאין בו מה שחושדים אותו ושאיננו
 כיכת שבת צבי, כדברי חגיו. "ואני" — יאמר בתוך יתר הדברים —
 "לא נביא אנכי, לא בן נביא אנכי ואותות ומופתים לא עשיתי
 והאותיות לא שאלוני והגדתי, ואם דברים נאמרו בשמי באופן
 אחד מהנוכרים, במלים ומבוטליון, כי רק בחלקי אשר חלק לי
 אלהי ישראל, לא בזכות ולא בצדקה כי בחסד וברחמים גדולים
 בכל האמת אשר כתב הר"ר יקותיאל, אשר פה עומד עמרי,
 באגרתו השבה אלי מהמבורג. שמתתי ושמחתי אחרים ונעלו
 ונשטח אשר גלה לי שערי אורה, למען דעת להבין ולהשכיל
 ביקר הפארת גדולתו ולעבור לפניו בלב שלם וברוך ה' אשר לא
 עזב חסדו את עמו ישראל, כי גם בהסתר פנים ירו נטויה עלינו
 והעמיד לנו רווח והצלה זה כמה פעמים על ידי אשר בחר בס
 כהאר"י רבי עילאי מאור עינינו ועמרת ראשנו ואחריו כל ישרי
 לב כאיש גבורתו אשר קטנם עכה ממתני ההיטיבו יחד או היו
 כלם שקץ ותועבת ה' תחת אשר היטיבו לעשות. ואתה אדוני
 הרואה כי לא בחרתי במצה ובטדון ח"ו לעשות עדרים עדרים
 ונמצא ש"ש מתחלל, כי את אלהים אני ירא, ואשר חשבה אלהים
 לטובה לא תהא כזאת בישראל להמיר טוב ברע חלילה לנו, ע"כ
 אמרתי אודיע לכ"ת קשט דברי האמת, ואבטל מעקרא כל דברי
 הבל ותעתועים אשר עלו על לב איש, ואל ירך ואדרבה כ"ת נר"ו
 יהיה לי מעיר לעזור להיטיב ולא להרע לכל טבקש להועיל; זאת
 לבר אחת היא פליאה בעיני איך כ"ת כמלאך האלהים פה יצא
 לריב מהר ולא ירבה לחקור את הדבר לגזור אמר להקים על אשר
 לא ראה ולא ידע, כי בה' נשבעתי היום אשר אם אמר אלי
 מאשר אמר אלף פעמים, לא צר ולא חרה לי, אך אשר ידבר
 על חברים כלם קדושים עובדי ה' בכל כחם והמה חכמים מחוכמים
 בדברים אשר דבר בלא דעת מה הם ומה מעשיהם חברה רעה
 גשגבה לא אוכל לה, הלא אם חקר וחפש והוציא לאור אמת

אשר מצא להם עון אשר חמא יותר מזה ירכה לבנות דיק ולשפוך סוללה, אך מרם חיקור דין הוציא דין, לא טוב הדבר עתה, אחלה כ"ת ישיב נא מריב ידו, כי כלנו יודעים כמה קשה המחלוקת וכמה שנא ה' אותו וכמה פעמים כבר נתבלבל העולם, למה נעכיר את עם ה', והי דבר טוב עליהם ולמה ישלם רעה תחת טובה אל ה' אשר נפלאותיו ומחשבותיו עלינו לטובה, למה לא נשמח באשר שמחנו, ותפלתנו תכון לפניו כן ירכה ברכתו עד בלי די" . . . — והלאה יוסיף לבקשהו לבלתי חרחר ריב, ויעד לו עד נאמן את מורו בסן, כי חף הוא מפשע.

בתשובה על אגרתו זו קבל לוצטו מחגיו דברים רכים ובקשה לעזוב את דרכו ולמודי הקבלה, וגם יוכיח, כי לא נשא עדיין אישה ולא קיים אם כן מצות הזהר בעצמו. ומה לו ולצרה הזאת שיתפשטו דברי הקבלה בקצוי ארץ, ולהנאתו ולטובת חבריו ייעצהו לסור מדרך זו.

אחר כך הריץ לוצטו, כנראה בעצת רבו בסן, אגרת אל רבני ויניציה, ביום כ"ז שבט ת"צ, בבקשה שיפקחו ויתחקו על מעשיו ואחר ידינו:

„הנה קול רעש גדול תרועת מלחמה מקצה הארץ ועד קצה הארץ מפרק הרים ומרגיו סלעים אלה ראשי בית ישראל בכל מושבותיהם וההטולה רבה והולכת יום יום הלך וחזק וגם רוח מכינותיכם רבותי יוצא בחמת כחו. כורס מים כבירים לא יחשוך, הצד השוה להרום לנתון ולהפיל בסערת חמה ושטף אף ונמצא שם שמים מתחלל, זאת העירתי היום לצאת ממחיצתי ולערוך לפני הדרת כ"ת דברי שלום ואמת. . . הן לא אספתי מימים אסיפות ולא מראש עשיתי עדרים עדרים כי הלא מובלע בין אנשים ישבתי מסתתר ונחבא כי לא רדפתי ולא רודף אני אחרי ההבל ושוא נתעה כי אם מתעסק בשלי לעבוד את ה' ככל המוטל על כל אשר בשם ישראל יכונה. ועתה כי ה' אמר ויהי לגלות דברים אשר צפנתי ממנתי בבושים תחת לבושי, ולא מאתי, מודה אני על חלקי אשר ת"ל אף פרי טוב יצוא יצא פה להשיב רבים מעון וללמד לכל מבקש ה' דעת כברכת ה' עלי, למה אפוא המון עמים ותשואות מארץ עד שמים יגיעו. מה מצאו בי אשם מעילות

או בכל חברי מהורים ההולכים רק בדרך ה' בכל לבם, ואם
 בעיניהם יפלאו דברים אשר חפץ ה' בם הלא מי יתאוה להניח
 רוחו יבא עדי כי מקור אני אשר לא ישוב ריקם. ואתם חכמי
 לבב העומדים לגם קהלות קדושים מה זה ועל מה זה רק חרון
 וחמה יצא סער מפיכם הלא אחד מיוחד שבעדרכם הקדוש ישפיל
 עצמו לבא אצל קטן ואשר יקשה עליו ארצה להשיב עד לאור יצא
 משפט ואם ח"ו טועה הייתי לדבר אמת הייתי מודה, כי לא בחרתי
 באשר שנא ה', ולא אקרב את אשר מואם הוא, ידעתי כי יקשה
 על כ"ת הדבר הזה מאד, אף פליאה בעיני איך אפשר שלא יהיה
 שום צד אפילו קטן שברעתם לאמר גם אפשר ויהיה, הלא שני
 עמודי עולם כבר מפיהם הוציאו דעתם דעת קדושים באמונה
 הנחשדו הם לשקר? ובדבר אשר כזה אף כי לא על אמונת החרם
 ראויה היא חכמתכם לסמוך, גם לבככם רחב וגדול לבא לראות
 ולהבין צדק ומשפט ומישרים. היבחר ה' לעלות אש מרכים וריב
 בכל קצוי ארץ תחת אשר אך טוב לישראל היה יכול לצאת
 ופרי ברכה. ידעתי כבר כי סוף דבר יודע ה' את אשר לו, אך
 למה נניח מקום לשמן לרקד בינינו ח"ו, איני אומר קבלו דעתי
 ולא קבלו דעת גדולי העולם אשר בפיהם פצו את אשר עם
 לבכם, אך רצו גם אתם לחקור ולהבין ולדעת למה תגידו אמר
 על אשר לא ראו עיניכם ואין לו לדיין אלא מה שענינו רואות.
 באלהים אשר בוחר בי אני נשבע היום הזה כי רק להשקיש
 זעף ריב ומצה כתבתי את הכתב הזה אל רום הדרת כ"ת כי
 כן צויתי כי עתה יעשו בי כל חפץ לבם, הלא עקוד על מובח
 ה' לא אסיר תומתי ממני ולא יעלה עלי מורא בשר ודם, תחת
 אשר מצות ה' אני עושה. וכאשר לא ירא אברהם אבינו מאור
 כשרים ולא חנניה מישאל ועזריה על כבשן האש ולא הרוגי לוד
 מפני מות, כן לא אשים לבי על כל קטרוג ס"ט ושמן הגדול
 אשר מחרחר ריב, כי כעיר מבצר וכחומת ברזל אקום להקים את
 מצות ה' והוא הטוב בעיניו יעשה, ופרי אמת יהיה כבוד ה'
 לדעת כי יש עבד לאלהי ישראל.

עתה פני כ"ת אחלה לעמוד על יושר ולברר אמת מרם
 תקח לה חלק הס"א ופריץ חיות בל יעלה על נחלת ה' ח"ו כי

לאלהים סגיני ארץ אף אל קנוא הוא, הצמח מארץ אמת ושבו בני ישראל אל ה' אלהיהם בכל לבם ולא ינוסו מברכת ה' ולא ימאסו בטובתו כי אל מסכות מתהפך ומחשבותיו עמקו ועצתו היא תקום. ואתם רבותי תשאו ברכה מאת ה' להשביע נפשכם בל ברכה ושלוש וזרחת לכם שמש צדקה וכל טוב אכי"ר".

הבאתי בזה בכונה כמעט את כל שופם האגרת המלאה לה ענין, אגרת שמתכונתה היא יותר אפוסטולית מאשר מצטרקת. רבני ויניציה לא חשבו גם לנחוץ להשיבהו עליה. לוצטו ראה כי כלתה אליו הרעה, כי עוד הוסיף באגרתו להכעים את רבני ויניציה, ויטהר לבקש לו מפלג וחסות בצל רבני קהלת ליבורנו שהיתה קן בטוח להקבלה. רבים מתלמידי ר' בנימין הכהן, ובתוכם הרב המקובל יוסף אירגס, היו בליבורנו, גם רעים פרטים היו לו שם, ובתוכם עמנואל כלבו, שכלה לטודיו בפילוסופיה וברפואה באוניברסיטה הפדובנית ושלוצטו הקדיש לו שיר ביום קבלו את הדיפלום. כלבו היה אז, כנראה, שנים אחדות כבר בליבורנו ולא ידע מכל מהפכת לוצטו והנעשה עמו. ועל כן פנה אליו האחרון באגרת מפורטת, שמקצתה ראינו למעלה, כעין ודוי על נפשו ואשר עבר עליה, ויבקשהו לדבר עליו ולהשתדל לפני רבני עדתו לטובתו בדבר הריב שהתלקח עליו.

אחרי ספרו לו בתמימות ובסגנון של רעות את דבר התגלותו ומגידו והספרים שחבר בלשון הזהר יוסיף להצטרק על פרסומו: — "וכל זה הענין" — יאמר — "לא הגדתי בראשונה אל אח ורע, כי אם אח"כ אשר צויתי הגדתי למשכיל ונבון כמה"ר יצחק מאריני נר"ו והבחור המשכיל כמ"ר ישראל מריוס נר"ו והם קבעו עמי לימוד יום יום. אשתקד הלוך הלכתי לעיר ריגו להקביל פני מ"ו כמוהר"ר ישעיה באסאן נר"ו ואז עבר חכם א' ירושלמי פה פאדובה, וראה איזה כתב מבין החרכים ולא אמר פה לשום אדם, אלא בויניציה דבר, ובשובי לביתי נתגלגל דבר מדבר עד שנודע לת"ח אשכנז העומד פה לקבל כתר הרפואה שמו כמהר"ר יקותיאל, והוא כבר היה פה ד' חדשים ולא ידע דבר, וכאשר ידע אז נדבק אחרי הרבה כי חשקה נפשו ללמוד חכמת האמת וגם קבעתי לו לימוד, והוא מרוב להבת תאותו

כתב לקצין א' נכבד בעבור זה הענין כדי לכשרו בשורה טובה, ובאמת לא ראיתי אני אגרתו טרם לכתה; טאו הגיעו הדברים לחכם חגיו נר"ו והרעיש את העולם כלו כיום הזה, כי מה שהיה צפון בין מצער חברים נתפרסם בכל ויניציאה ה"י ואח"כ בכל פאדובה, וכאן עשה פרי טוב, כי ברגע אחד נתהפך כל הקהל לתשובה, ומדי יום ביום באים לשמוע חידושי תורה אשר אני משים לפניהם לפי שכלם, והרבה באו לקבל תיקוני התשובה ועזבו עבירות גדולות ת"ל, ורבני ויניציאה ה"י כתבו לכמוהר"ר בנימין הכהן נ"ע ולחתנו מ"ו כמוהר"ר ישעיה באסאן והם בקשו ממני חשבונות רבים וחקירות גדולות חקרו וגם רצו ממני ספרים ובדקו אחריהם וחפשו כל חפוש, וכאשר מצאו כנים כל דברי כתבו לרבני ויניציאה דעתם באמת היות הדבר נכון מאת אלהים חיים, באמת ובאמונה, ושאין זה נבואה כאשר חשבו שלא תשרה ח"ל, ודברים רבים ונכבדים ככל אשר שת אלהים בפיהם, וגם ממני שאל מ"ו אחרי כן באגרת פרטית שאשאל אל המגיד, אם חפץ ה' באגרת ההיא אשר כתב, ואשר שמעתי הגדתי לו. כל הדברים האלה הגדתי לך להודיעך קשט אמרו אמת, מעשה שהיה איך היה, רק יען ידעתי כי כבר הבעית גם רבני ישיבתכם יר"ה החכם חאגיו נר"ו, אמרתי לגלות אונם כי באמת זאת כונתי שישלחו ויחקרו חקירה אחר חקירה, למען כיון שכבר נתגלו הדברים לא יהא כדברי צחוק.... —

בתשובה על אגרתו הוכיחו כלבו על גלותו את דבר המגיד לאחרים, ואם אמת הדבר ונכון גם אז היה עליו להסתירו, וגם יגיד לו כי כפי מה ששמע נכונים רבני ליבורנו לדרוש ממנו אות ומופת על אמתת דבריו. ואמנם כדבריו כן היה, כי באה לו מהם אגרת שבה יאמרו, שאם לא יוכל להראותם את אמתת דבריו, כי עתה בדויים הם כלם, ספריו הם רק פרי הלמוד וההתעמקות, וכל מחשבותיו אם כן הן רק להטעות ולהוליך שולל את הדמיון, כמעשה שכתתי צבי, ולכן גם דף הזהר ששלח להם בלשון סתום ובלתי טובן אין לו כל ערך בעיניהם.

ויהי בשמעו את כל אלה וימהר לשלח להם באור לדרך
 ההוא, ויפרש להם, כי אין כאן מקום לאות או מופת, אחרי אשר
 לא יקרא אל העם להאמין בו, וגם אם היה רוצה בכל אלה, גם
 אז אין כל מועיל במופתיו, כי בנקל היו מחקים אותם באמצעות
 הקבלה המעשית. הוא בעצמו — יכתוב להם — לא רצה
 בפרסומו, אלא שנתפרסם בשגגה, בלי רצונו, בהיותו אצל מורו
 בריגיו, על ידי השליח הירושלמי, ואחר כך על ידי תלמידו
 הנלהב, ויתאונן לגניהם על הסערה שהקים חגיו, אשר ידעו
 מכבר למקים שאון בקהלות איטליה; ועל כן יצא הוא, לוצטו,
 הפעם לקראתם, רבני ליבורנו, להקדים ספור המעשה בכדי
 שידעו אחר כך את מהות הענין, אם יבא חגיו לשמותם בו, וגם
 יזכיר להם את אגרת רבו אל רבני ויניציה, שבה יצדיקהו נגד
 האשמות שמופלים עליו.

בין כה וכה לא טמן גם חגיו ידו. בראותו כי לוצטו לא
 ישמע לו והוא מוסיף להסיף כמקדם את קבלתו, פנה אל רב
 אנקונה שמשון מורפורגו וידרוש ממנו לצרף אליו גם את הרבנים
 אירגם מליבורנו ואכרהם סגרי מקסלי וללכת שלשתם לפדובה
 לבחון את לוצטו ולחקרו, ואחר כך יתנו חשבון החקירה לרבני
 אישכנו, אשר ידעו מה לעשות. אבל מורפורגו לא חפץ למלאות
 אחר דברי חגיו, אם מכברו את מורה לוצטו או מסמכו על
 דברי קמחי, השליח הירושלמי, שדבר אליו נכבדות על לוצטו,
 אבל בכל אופן השיב פני חגיו באמרו שטרדותיו לא יתנוהו
 ללכת לפדובה, וכי בכל זאת ישאל את הרב פינצי ממנטובה
 אולי יאות ללכת במקומו כחפץ חגיו. אולם מורפורגו הביע
 להאחרון את עצתו הוא (וכן כתב גם לפינצי ולאירגם) כי „בענינים
 כאלה כדי להשקיט המית ההמוניים שמפמפטים והוגים כיוני
 הגאיות בשוקים וברחובות... לרבר על לב בעל הדבר שישים
 לדרך פעמיו, דרך אניה בלב ים, לארץ הקדושה דאורא
 מחכים כדי להסיר המכוכה והבלבול ממרינותינו אלא דחמירא
 סכנתא ויסתלקו הקטיגוריי ואם חלק לו ה' כבינה ילך ואור
 עד נכון היום. בארץ אשר ה' דורש אותה המיד, אין שטן ואין
 פגע רע, ואם כל רוחות שבעולם לא יזיוו אותו ממקומו דחץ

המקום על יושביו, כתביו וחבוריו יאצרו ויחסנו בבית גנוזי שם יקברו, וידעו ביחוד דכהבי הקדש מעונים גניזה ואין הברכה שורה בהם אם לא בהיותם סמויים מן העין" (א).

זאת היתה עצת מורפורנו לאחרים, אבל הוא בעצמו סרב טקחת חלק בענין זה. בכל זאת הוכיח באגרת אל הרב הפרובני מריני את לוצטו על התעסקותו במסתרים ועל בלתי שומו לב להרעש שהקים בישראל, וישב לוצטו ויראה לו בתשובתו את רשעת רודפיו על לא חטא, כי לא הוציא מחדר למודו דבר, ולא בו האשם אם, נגד רצונו, גלו אחרים את תוכן כתביו.

וחגיו בראותו כי באימליה לא יעשה טאומה, התאור וישתדל אצל רבני גרמניה להוציא לפחות חרם חמור על כל אשר יכתוב ספרים בלשון הזהר או בשם רעיא מהימנא או בשם קדושים אחרים, ואת העתקת החרם שלח אל רבני ויניציה וישנה גישלש לפניהם את בקשתו הנמרצה להפריע את לוצטו ממעשיו. דבריו עשו הפעם רושם על רבני ויניציה. בלי חשוב הרבה כתבו אל בסן לריגיו ויזהירוהו על התוצאות הרעות הנשקפות לתלמידו אם לא יכריחהו להכנע ולחרול ממעשיו. המורה הזקן נפעם בדאגותיו לשלום תלמידו האהוב, עד מהרה בא לפדונה ויחל לצייר לתלמידו את כל הרע אשר לפניו אם לא ישוב מדרכו. קשה היה מאד על לוצטו להפדר מעל משאת נפשו, הקבלה. אולם לבו לא יכול עמוד נגד רבו, אביו הרוחני, אשר כאהבת בן אהבו, ויהי מוכרח לחתום בידים רועדות על כתב התחייבות לבלתי למד לאיש את הקבלה ולבלתי כתוב והראות לאיש את חבוריו במסתריה, ישיבת ויניציה שלחה מצדה שלשה אנשים עדים, עמנואל בליליום, משה מנחם מררי ונחמיה הכהן רב פיררה, כי יראה פן ישא המורה את פני תלמידו. בצרת נפשו זכמר לבו הנפעם הוכרח לוצטו לחתום על כתב ההתחייבות בנוסח זה:

(א) מן העתקת אגרת ר' שמשון מורפורנו שהואיל להמציא לי בחכיבותו דרב החכם והנכבד יצחק רפאל אשכנזי מאנקונה.

" . . . אני ח"מ הקשבתי ואשמע לקול מורי ומלמדי
 להועיל, ה"ה האלוף כמוהר"ר ישעיה בסאן, ר"מ ור"מ דק"ק
 ריגיוו נר"ו, אשר בבואו פה העירה לחקור על עניני וחבורי,
 כאשר גמר אמר לעשות בתשובתו לרבני נאוני ויניציה יע"א,
 וכן פעל ועשה, ואחר העיון והשקול, הראני חומר ענין המצאת
 חבורים חדשים בחכמת האמת, אשר לא שערם הראשונים, ולא
 גוסרו מגדולי ישראל הגדולים בחכמה ובמנין ומפורסמים בחסידות
 וענוה וקדושה, וצוני לעזוב מלחבר החבורים השונים שהייתי
 מחבר בחכמת האמת, ובפרט אותם שחברתי בלשון הוהר הקדוש
 לרשב"ו ז"ל, ואעפ"י שלפי דעתי חברתי על פי מגיד ונשמות
 קדושים, אשר יראה לי שנתגלו אלי ושמפיהם כחבתי על הספר
 בפיו, אמר מורי הרב הנ"ל שאינני יכול ורשאי לסמוך על זה,
 יען שכיח הזיקא והטעות קרוב מכמה אופנים, ושאפילו יראו
 הדברים לעין רואים טובים ונכוחים, אין בטחון בכמה צדדין,
 ושמו ח"ו באיזה זמן וענין יהיו למכשול ולפוקה לבית ישראל,
 ושאין רוח ישראל נוחה מהן. עוד למדני מורי הנ"ל שענין
 היחודים שהרגלתי עצמי בהן ושעל ידיהן יראה לי שבאה אלי
 השגה ועצרתי כח לחבר החבורים הנ"ל, איננו מסולק מיתדות
 דרכי חשך בפרט באויר ארץ העמים וחמירא סכנתא, אשר על
 כן צוני מורי הנ"ל להיות ידי מסולקת מחבורים ויחודים כאלה,
 ויען חייב אני שלא לחלוק ח"ו על רבי לעשות מעשה ע"פ עצמי
 נגד סברתו, וכך חובתי וכך יפה לי לשמוע דברי חכמים, אנכי
 לא מריתי אחור לא נסוגותי, והנני מוכן ומוזמן לאשר זרוני
 מורי הרב הנ"ל, ובכן בנפש חפצה וברעת צלולה ומיושבת עלי
 בלי שום אונס ודוחק הכרח וכפיה כלל ועקר, הנני בא במסורת
 ברית נאמנת ובשבועות האלה החמורה ובקשר ת"ח בבטוי
 שפתים ע"ד הקב"ה ועד"ר וע"ר מורי הנ"ל לעזוב לחלוטין ולסלק
 ידי לגמרי מעשית יחודים בחכמת האמת באיזה לשון שיהיה
 בשם מגיד או נשמות קדושים, אמנם בתנאי כל עוד שאהיה
 בחוצה לארץ, ורק אני משיך כח לעצמי לחבר מדעתי בלשון
 הקדש לבר, ובלבד שלא בשם מגיד ונשמות קדושים, מפורש
 ג"כ שלא אפרסם שום חבור לשום אדם בעולם עד יעבור תחת

שכח מוסר טורי הרב הנ"ל ונאד חכמי ישראל אשר יראה בעיניו, ולתשלום קיום דברי ונדרי הנז' מסרתי ליד מורי הנ"ל כל החבורים שחברתי עד הנה בחכמת האמת לגנוזן הישב כאשר ייטב בעיניו. כל הדברים הנ"ל דברתי ועשיתי וקיימתי וקבלתי על עצמי בכרית ושבועה ובחרם החמור הנז' לעיל בכל הוקף ובכטול כל מודעי ומודעי דמודעי וכו', כי באלה חפצתי לעשות הטוב והישר בעיני אלהים ואדם כי יראת ה' על פני, ולראית האמת חתמתי שמי פאדובה שלשה לחדש מנחם שנת הת"ץ לבריאת עולם והכל שריר ובריר וקים אני משה חיים בלא"א יעקב חי לוצאטו יצ"ו"...

את כתביו לקחו ממנו ויסגרום בתבה בשני מסגרות: מפתח אחד הפקידו בידי בסן, ואת השני לקחו להם שלשת נאמני רבני ויניציה. אחר זה נהנו לו כתב סמיכות לרבנות; בזה היתה כונה דקה ודקירה עצומה: הקבלה והרבנות, הפשט והסוד הם שני הפכים; לוצאטו הופרד והוקרע מעל המחנה האחת, המקובלים, וחובר אל השניה, הרבנים.

הסערה קמה לדממה. אחרי חתמו את הכטחתו עזב לוצאטו את כל עסקיו בקבלה וישב ויתבצר על אדמת הספרות. שירים יפים נשארו לנו לפלטה מן הזמן ההוא. בהנצלו מהזיותיו בעולם הדמיון החל לחשוב על חיי העולם הזה. בנסיעות וחברת ירדים חפץ למלא את חלל זמנו. אחת מנסיעותיו ההן היתה למנטובה. שם היה יוצא ונכנס בבית הרב דוד פינצי ויתודע, או הביאוהו לירי היכרות, אל בתו. כנראה היה הרב בעצמו השדכן והוגג נארש. לוצאטו לא יצא עוד ממנטובה עד אחר חתונתו. והנה התחיל לחיות חיי משפחה. כשותף לקח חלק בעסקי דודיו והוריו. העסקים היו טובים, העבודה היתה רבה וירי לוצאטו היו מלאות בה. רבים חשבו שכבר הוקרע הקשר הגרדי בינו ובין מסתרי הקבלה. הם לא הבינו לרוח האדם, אשר לא יוכל להיות שליט בו לכלאו מכל תנועה ורחיקה מבחוץ. רק סבה קטנה וקלה היתה יכולה להרחיק את לוצאטו מכל עסקיו החמריים ולחדש בריתו את החכמה הנסתרה.

וסבה קלה כזו לא אחרה לבא. גלגל העסקים החמרים
 החל ללכת אחורנית. לרגל המעמד הזה לא נמנעו גם תלונות בין
 השותפים, והריב סוף סוף הביא לידי חלוקה. לוצטו חפץ היה
 לדעת את אחרית הסכסוכים האלה ויפן אל סודות הקבלה לקסום
 על ידיהם. מעט מעט שכח את כל הבטחותיו והתחייבותו וישב
 לעשות חבורים חדשים במקצוע הקבלה, אם אמנם לא כתב עוד
 בלשון הזהר, כי אם בעברית צחה. לוצטו היה מראה את כל
 אשר כתב לבסן מורו ומקבל הסכמתו להוציאו. היו מספרים גם
 כן, כי עבר בסן על דברו ומסר לתלמידו את כתביו הממונים
 בארגו הסגור. כל זה הגיע לאזני רבני ויניציה, שהתעברו לשמע
 הדבר וישלחו מרגלים חרש להתחקות על מעשי לוצטו ולתת
 להם חשבון ברור. אבל זה עוד לא היה העיקר: לוצטו ראה, אולי
 אצל בסן, נכתב יד את אחד מחבורי ר' יהודה אריה ממודינה,
 את הס' "ארי נוהם", שבו הוא מחרף את הקבלה והזהר. ויקנא
 לוצטו לכבוד האחרונים ויכתוב ספר בקרת על ספרו של מודינה,
 בקרת נמרצה, שבה הוא מפיל ארצה את כל טענות מודינה
 ודבריו, ומרומם את ערך הקבלה. את הבקרת הזאת, בשם
 "טאמר הוכוח", חפץ היה להוציא בהסכמת פינצי חותנו, בסן
 מורו והרב המנמובני בסילה (בעל "אמונות חכמים"). רבני
 ויניציה הרגישו בזה פגיעה בכבודם, אחרי שמודינה, המבוקר
 על ידי לוצטו, היה רב בויניציה, אם על כבוד שמים היו הרבנים
 ההם מוחלים, הנה על כבוד עצמם לא היו יכולים למחול בשום
 אופן. לבשתם נוכל לאמר, כי במספר ששת רבני ויניציה היו בעת
 ההיא אנשים שפלים כיצחק פציפיקו ושלמה זלמן מלבוב. על
 תכונת רוחם של הצמד הזה מעיד במקצת בסן, מורה לוצטו,
 באחת מאגרותיו, בדברים המסמנים היטב את רודפי תלמידו וסכות
 הרדיפה: "הוא יעקב בליליום (אחד השליחים של רבני ויניציה
 לפדובה לחקור אחר לוצטו ומעשיו) שתחלתו הוכיח על סופו,
 שקם עכשיו להיות עד חמס, וחם השמש ונמס, ומצא כדמותו
 כצלמו הוא ר"י פציפיקו מקריין מפרי"ץ; כמשל התל ובעל
 החריץ, ולפי שמפרסמים את החנפים, המדברים און בתרפים,
 אודיע טבעו של הכליליום דלאו איהו יאה, ולא גולתיה יאה."

כי אינו אלא הבל נדף, אשר זה שלש שנים בעיר ליוורנו אחר
השררה רדף, ובכח זרוע שר צבא חיל הספרדים רצה ליטול את
השם, ואח"כ שאל בפה כתב הרבנות. למעט בגנו"ת, זה הכסיל
המוציא דבה ובא אחר וליב"ה: יוצא מהר חורב זרויר אצל
עורב, איש נכוב, ר' זלמן מלכוב, אשר שבועות וחדשים נתתי
לו יד ושם בביתי ובחומותי, ואכל פיסות גם שנה תמימה, שכן
בצל דליות, כי הושבתיו מלמד באחד הישובים, אשר תחת רשותי
יושבים, ואכל ושבע ורשן, ושכב על מטות שן, בבית קרובי
של שם. ועתה חלף רוח ואשם, אלו הם שני זנבות האודים, אשר
בנו תלמים ומצודים, וסכבוני בכחש, כדי שיצא הרחש, ור'
שלמה זלמן בפרט, הדרך לנגדי ירט, והעביר קול במחנה העברים,
כי החזרתי לאיש הנזכר (לוצמו) את החבורים, יוצק בפיו (של ר'
זלמן) עופרת רותחת עד שיהיו מעיו נחמרים".

והנה כל זמן שהיה לוצמו עשיר היו מוחלים לו על כל
עונותיו; אבל ברעתם, כי ירד מנכסיו וקרוב הוא לעניות,
קראו רבני ויניציה אספה ויגבו עדות שליחיהם, שלמה זלמן מלכוב
ועמנואל בליליום. ביחוד הצטין בעדותו האחרון, איש שקרן
וגרוע. הוא העיר, כי לפני ארבע שנים התפאר לפניו לוצמו בתהלים
שלו, כי יקח באחרית הימין את מקום התהלים של דוד. עוד
ספר כי באחד מארגוני לוצמו נמצאו ראי, תער ונר של שעוה ועוד
כלי כשפים, כלם שחורים בתיק שחור, וספר מלא השבעות
ולחשים לס"ט ולשרים, והוא היה מתנצל כי הכלים דרושים לו
לגלוח זקן, וכי הנר הושחר מהתגוללו כל הלילה על הקרקע.
ברין וחשבון, שנתנו על דבר החקירה שעשו, ספרו שבבואם אל
לוצמו התנהג עמם בבזו ובגאון ויעזבם לבדם בחרון אפו בחדר,
כי לא חפץ להכנע ולחדש את הבטחתו להפדר מעל מסתרי הקבלה,
ויצא מן החדר באמרו, כי לא ברבני ויניציה הוא תלוי, כי אם
באותם של עדת פרובה, שכמספר חבריה ימנה, ובמורו ובחותנו.
ובכן גבו את כל העדיות הדרושות. כדבר נפלה ראוי להזכיר,
כי בין הפשעים שטפלו עליו היה גם עון דעתו את הלשון
הלטינית. לשון זו היתה חשובה בין המקובלים ללשון השמן,

ובטמא איש את שפתיו בה לא יוכל להתיחד עם הכחות העליונים (א).
 המשפט היה בלי ספק משפט שוא. קנאת רבני ויניציה
 לא היתה אלא בשביל פגיעת כבוד ר' יהודה אריה ממודינה.
 מצוינים ואופיים הם דברי בסן: "ברור שר' שלמה זלמן הוא עד
 חמס שתמיד כל היום כותב קיבוצים פסולים, ופועל בשמות באגרות
 כסף; ועוד יש לי להוסיף שאחד מן הערים, הוא הנקרא בשם
 ר' משה מנחם מררי, עכשיו (הדברים נכתבו ז' טבת תצ"ו) צועק
 מרה, לאמר כי בעדות הנזכר דברו עליו סרה, כי שמו במכתב
 דברים שלא אמר, ולא כתבו מה שבאמת אמר, הרי מכל צדדין
 ברור, שהנקראים בשם חכמי ויניציה עשו קנוניא ויקבצו פארור,
 ועל זה נוסדו הכתבים שבכל עבר פורו והשלטים הברו, וועקת
 שבר יעוררו, אבל תמה אני איך רבים וגדולים יצאו מבוהלים,
 לפי מה שאותם של ויניציה משתבחים בעיר, כי יד כל גאוני
 אשכנז ופולין אתם כל קדיש ועיר, קנאות להעיר... נקוט כללא
 בידך כי מה שכתבו חכמי ויניציה שמוהר"ר מח"ל הוא עבריון
 על השבועה ופועל בהשבעה לס"מ לגלות רוז התורה, כבר גלוי
 ומפורסם שעד שקר העד, וכל שכן מה שחפאו עלי דברים אשר
 לא כן שאני החזרתי לו מהחבורים הנזכרים שהוא שקר וכזב גמור".
 ביום ו' חשון תצ"ה הכריזו רבני ויניציה בפרסום גדול חרם חמור
 ונורא נגד כל איש אשר לו כתבי לוצטו, כי "המאורות והגדולים
 הרבנים והגאונים שבמדינת אשכנז ופולין הולנדא ודנימ קא רבם
 ככלם גורו אמר, והדת נתנה מבית דינם הצדק לכל עדת ישראל
 בכל מקומות מושבותיהם, שלא יראה ולא ימצא ביניהם יהודי
 או יהודית אשר יוירו לתת יד לפושע הנזכר להרפים שום אחד
 מספריו או מכתביו מאיזה מין שיהיה, שיוכל הלב לחשוב והפה
 לדבר, ושלא להחזיק ביד מרעים לומדי ספריו וכתביו מאיזה מין

(א) עד כמה היו גדולים הנחושים בימי החשך ההם נוכל לראות מן המסופר
 על ר' משה זבזת (ידיד שפינוזה בנעוריו ומקובל אדוק ונורא, בעל מגיד מן
 השמים) בזקונו: "שמעתי שבילדותו למד (זבזת) לשון לאטין וכשהגדיל ועמד
 על דעתו הרחבה התענה מ' תעניות, כדי שישתכח ממנו, לפי שהיה אומר שהוא
 לשון הקליפה ולא יעמוד יחדו עם רוז התורה" (גרץ 169, X, בשם תולדות
 גדולי ישראל לניפי).

שיהיה, וכל עת שלא יתרחקו מהם כמטחוי קשת יהיו מוכרלים
 מקהל עדת ישראל ומכל דבר שבקדושה... זאת ועוד אחרת
 שכל ספריו ומכתביו שיריו ומזמוריו וסוף סוף כל חבוריו מאיזה
 מין שיהיה יחשבו כספרי מינין ואפיקורוסין ששורפין אותן
 ואזכרותיהן, כן כל דבריו אלה יהיה דינם לשרפה ומאבולת אש
 למען לא יכשלו בהם לא היום ולא לעולם שום אדם מישראל...
 והאיש אשר יעשה בזרן לבלתי שמוע יפול במהמורות בל יקום
 וברשתות החרמים הגדולים והנוראים אשר החריםו מגני ארץ
 ומופתי הדור... (רשימת רבנים) בכח התורה הקדושה שנתנה
 לנו מהר סיני ובהורטנותא דכולהו רבנן קשישאי וגאונים עולם הנ"ל
 במודעא רבה דאורייתא מורוים ומוהירים אוהרה שיש בה מיתת
 ב"ד לכל בר ישראל יהודי או יהודית אשר המצא ימצא בידו
 שום אחר מספריו מכתביו שיריו ומזמוריו וכונותיו, וסוף סוף שום
 דבר מחבוריו אחר מהם לא יעדר, בתוך מ"ו יום אחרי אשר
 ישמע הסכמתנו זאת אם אפשר לו בלי ערמה ומרמה יביאם אל
 אחר מרבני ישיבתנו יע"א, ואם אי אפשר לו מפני ריחוק המקום
 יביאם אל ב"ד הצדק שבעירו לעשות בהם כדן וכדת תורתנו
 הקדושה כאשר נעשה אנחנו מטכתים הנזכרים אשר יבאו לדינו,
 ובכלל האוהרה יהיה מי שיודע היכן נמצאים מהמכתבים הנ"ל
 וביד מי נמצאים, ובפרט מי שיודע היכן נמצאים וביד מי נמצאים
 אותן המכתבים אשר בחדש מנחם שנת הת"ץ נתנו בתורת פקדון
 ביד כמ"ר משה בכ"ר שמעון אלפרון מפרובה בתוך תיבה סוגרת
 ומסוגרת, ובפרט מן הפרט לכמ"ר משה אלפרון הנזכר בעצמו,
 יבאו ויעידו אל אחר מרבני ישיבתנו היכן הם בלי ערמה ומרמה
 על דעת המקום ב"ה ועל דעת הנשבעים באמת ועל דעת רבים
 מבלי הוראת שום צד היתר לעצמם, ולא ע"פ איזה מורה שהיה
 בעולם, והאיש או אנשים אשר יעשה או יעשו בזרן לבלתי שמוע
 אל כל הדברים הנזכרים והנוהרים בכל חלקיו וצדדיו, הרי אנו
 בכח התורה כנ"ל ובהורטנותא דרבני וגאונים ארץ הנ"ל מנדין
 ומשמתין ומחרימים בכל הנדויים והשמתות והחרמים אשר נעשו
 והוטלו מימות טרע"ה עד היום הזה, וגם אנחנו בכח הנז"ל
 מארדין ומקללין אותו ואותם בכל אלות הברית הכתובות בספרי

תורת כהנים ומשנה תורה, ויהיה או יהיו מובדלין מקהל עדת ישראל ומכל דבר שבקדושה בעה"ז ובעה"ב, אל יהי לו או להם מושך חסד, יהי אחריתו או אחריתם להכרית, לכל דורות ימח שמש, ילבש או ילכשו קללה כמדם ותבא כמים בקרבו או בקרבם וכשמן בעצמותם, ובר מן דין עוד יחולו עליו או עליהם כל דברי החרם הגדול הכתוב בספר הכל בו אחד מהם לא יעדר, והשומע לנו בכל מכל כל ישכון בטח ושאנן, יפרח כזית רענן, ובצל שדי יתלונן אכי"ר".

החרם נחרץ. לוצטו ראה, כי לא יוכל לו עוד להשאר באימליה. חיות היו עוד, כנראה, בזכרוננו רדיפות אנשים אחרים מתוך הכנסיה היהודית, כמו שפינוזה ואקוסטה. הוא היה "מוחרם". כל אוהביו ורעיו, מכיריו ומיודעיו התרחקו ממנו; רק ידידו בסן נשאר נאמן לו ועוד אחדים מאוהביו ותלמידיו. ויגמר ללכת לאמשרדם. בחדש כסלו תצ"ה יצא, בלוית בכית בני ביתו והוריו ואנחותיהם, לדרכו. אולם יותר מכל היה צר לו, כנראה, על תלמידיו והוראת הקבלה. בהיותו בדרכו בבולזן לא יכול להתאפק לבלתי פקוד את בני ישיבתו באגרת ולהלהיבם בלמוד הוהר. כל שורה ושורה של האגרת מביעה חביבות וגעגועים גדולים. "אם אמרת" — יכתוב להם (ט' כסלו) — "אספרה כמו זר בעיני נחשב וקשה עלי פרידתכם לא תעצור כח לשוני לדבר ולא לבי להרהר אף כי ידי למשוך בעט סופר, כי מעת נשארתי לבדי מצאתי את עצמי כלב באין אברים, כצפור משולחת מאפרוחיה, ומה נאמר ומה נדבר והוא מסיבות מתהפך בתחבולותיו, בהדי כבשי דרחמנא אין לנו אלא שתיקה וכל מאי דעברין מן שמיא טב! זאת תדעו נאמנה כי לא לבי הלך מן החברה הקדושה ולא יזנח לעולם תמימות אהבתכם, כן יהי רצון מלפניו לאסוף נדחים ולקבץ פזורים ונוכה לשוב יחדו לעבודתו ית' כבראשונה אכי"ר".

הנה כי כן אחת שאלתי מכם אותה אבקש להחזיק במישור מוסר עבודתכם לפניו ית' אל תרפו ידיכם, חזקו ואמצו ועל משמר תורתכם תעמדו הכן, ודעו וראו כי בדרך ישר אתם נצבים

ח"ל לפני ה' אלהיכם אל תטו ימין ושמאל ותורתו אל תעזבו, ולימוד הזהר הקדוש יזהר כוהר הרקיע וגם שאר הלימודים השתדלו להרבות ולא למעט חלילה, והגבירו השלום ותרחיקו השנאה, ואש המחלוקת תשקע ותכבה לעולמי עד; ואני הנני מתהלך לאשר תנהלני ימין ה' רוממה, ובכל אשר אהיה שמה הנני כולל עצמי אתכם ועלי דידכו קסמיכנא בכל אותם הסדרים הישרים והנכוחים אשר לא אוכל לבדי לעשות אותם"...

בלב שקט ושאנן הלך לוצטו מבולון לפרנקפורט ע"מ. תמים! הוא לא למד עוד להכיר היטב את תרמית בני האדם וירמה, כי בהיותו רחוק מאויביו הארוקים והנבערים עוד לא ידריכוהו מנוחה. הוא לא ידע כי עינם, עין האינקביויציה הרבנית, צופיה למרחוק, וכי גם כפ"פ רשתם פרושה להכאיבהו ולהציקהו.

כבואו פרנקפורטה שלח אל הרב יעקב הכהן מפרג את כתב ההמלצה שנשלח על ידו אליו מאת חותנו. בכתב ההוא דבר עליו פינצי, כמוכן, טובות ויבקש את הרב לשום עינו על דרכיו ולהנהיגו בעצותיו בארץ נכריה. יחד עם הכתב בקש לוצטו על ידי השליח רשות מהרב לבקרהו בביתו. הוא לא ידע, כי כהבים אחרים, כתבי המלצה ערוכים בסגנון אחר מכל וכל מאת רבני ויניציה, מאת חגיו ואחרים, קדמוהו ויעברו על דרכו אל הרב הפרנקפורטי. האחרון נתן לו, לוצטו, הרשות לבא אליו ויקבלהו בשמאל מקרבת וימין דוחה. בראותו את הסתכלותו היתרה של הרב ובהבינו לרעה הנשקפת לו גם פה ממלשינות הרשעה תחת מכסה האדיקות וקנאת הרת, השתדל לוצטו בכל כחו להעלם ולהמלט מידי הרב. אבל כל עמלו היה לשוא. הרב הכיר בו, למרות כל השתמטותו. שהוא הוא הנרדף והעוכר, לדברי אויביו, את ישראל, ובדברים נמרצים במדה יתרה התחיל להוכיחו וליסרו. בראות לוצטו כי כל עמלו להמלט לא יועיל התחיל להצטרק בדברים. באמתלת חולשתו וכהות עיניו, השיבהו הרב כי מוכן הוא לקבל את כל הצטרקותו ולהכריע את מי הצדק. אם רק יסכים להציע כל מענותיו לפני בית דינו ובתנאי שיקבל עליו את כל אשר יגזור האחרון. באין

מנום הוכרח לוצמו לקבל על עצמו גם זאת. אספת שני בתי דינין וקצת פרנסי העיר שלחה אחריו לבא לפניהם. ויבא וירצה את כל מענותיו ורעותיו וגם כל הכתבים והאגרות שבאו במשך כל הזמן על אדותיו אל הרב הפרנקפורטי הקראו בעיון. הוצאות החקירה והדרישה היו, כי היה עליו לקבל שנית את האסור וההבטחה שנתן למורו בסן בפני שליחי ויניציה, ולהשבע ולחתום, וכל זה עוד בחומרא יתרה. בפיו היה צריך להשמיע ולחתום ביד רועדת את האסור שהקריא הפעם הבית-דין הפרנקפורטי, והוא:

„... האזינו השמים ותשמע הארץ, ואתם הב"ד הגדול אשר בארץ הזאת, הוו עלי סהדי איך אני עומד בפניכם בנקימת חפץ ה' בידי, והנני נשבע בפניכם בקול ובשד"א בפ"מ (ובשבועה דאוריתא בפסול מודעה) ומעכשיו מקבל אני עלי באיסור כולל ומוסף על מה שקבלתי עלי לפני רבי ה"ה מור"ר ישעי' באסאן כנ"ל, מעתה ועכשיו ביותר בח"ח בחרם הגדול ובנדוי ובשמתא, שמהיום ועד הלאה לא אלמד עם שום אדם בעולם יהיה מי שיהיה ומתי שיהיה ליחיד או לשנים ויותר, חכמת הקבלה לא מתוך שום ספר בעולם או בע"פ, ואפילו מה שנמצא בשם חכמי אמת כתבי האר"י וספר הזוהר או שום ספר קבלה יהיה מה שיהיה, ומכ"ש מה שחלקי אמרה נפשי, מה שאני משה בראי מלבי או מה שלמדתי, או שאלמד מעולם עד עולם משום גברא יהיה מה שיהיה שאפשר לצייר ולהרהר, גם שלא להראות לא ע"י עצמי או ע"י אחרים שום כתב או חבור קמן וגדול מכל מה שלמדתי בלמוד הנ"ל יהיה מתי שיהיה, וגם כל מה שאלמד מהיום ולעולם מכל הנ"ל יהיה באיזה אופן שיהיה, לא אתן דבר אפילו חצי כל דבר רשום בכתב מזה, לא ע"י עצמי ולא ע"י אחרים. ולא אכתוב לעצמי ולא לאחרים יהיה מה שיהיה וכ"ש שלא להדפיס מכל הנ"ל הן ע"י עצמי הן ע"י אחרים או שום אדם בעולם קרוב או רחוק יהיה מה שיהיה, וכל זה הנני מקבל עלי בפניכם בשד"א שעשיתי לפניכם בפ"מ ובח"ח וכו', ובכל אלות וקללות הכתובים בספר תורת משה רבנו ע"ה, בלי ערמה ובלי מרמה בלי שום הוראת היתר

שבעולם, ולא על דעתי כי אם על דעתכם וע"ד המקום ב"ה
 וב"ש. אך אני משיר כל זה לעצמי, אם יזכני ה' ואהיה בן
 ארבעים שנה הרשות בידי ללמוד כתבי האר"י הידועים עם
 תלמידים ההגונים לה', ושיהיה דוקא התלמיד או התלמידים
 ההגונים כל אחד בן ארבעים שנה, וזולת זה מקבל אני הכל
 עלי בח"ח ושד"א בפ"מ כנ"ל, והנני מבטל ופוסל עלי כל מודעות
 ומודעי מודעות עד סוף כל מודעות שבעולם לפ"ד חו"ל על כל
 הנ"ל, ומעתה יאמרו נא ישראל אחינו אתה, באשר ששמעתי
 לקול הורי ומורי דברי חכמים שעשו חזק לדברי קבלה וידעו
 ויבינו כי כמחשבותם מחשבותי מחשבת מלאכת ה', ואת אשר
 ידעתי את מך ערכי שפל ונכוה לא מזה ולא בן מזה, ונפשי
 כעפר לכל מדרם לקדושים ובביתי אין לחם ושמלה, והוא דרך
 חול אף כי קדש הקדשים, ובזאת תדעו כי כן אנכי עמדי,
 ויהיה פועל ידי עדי וסהדי, ואני אתחנן אל אל שדי שיאמר
 לצרותי די"ן...

הבית דין האשכנזי הארוך לא הסתפק במודעה זו לכר.
 הוא חשש פן נמצאים אצל לוצמו חבורים אסורים, אם מחשדם
 את רבו פן השיב לו מהטמונים בארגו הסגור, אם מיראה פן
 כבר הספיקה לו השעה לחבר חדשים. אחר חפוש רב עלה בידם
 למצא אצלו את ספרו הידוע שכתב נגד ר' יהודה אריה ממודינה
 עם הסכמת חותנו, מורו ובסילה הרב המנובני. למרות כל
 ההסכמות הכתובות בראשו לקחוהו ממנו בתנאי מוקדם לבלתי
 השיבוהו לו. העתקות מכתב האסור והמודעה נשלחו להרבה
 רבנים בארצות שונות.

IV.

תצ"ו — תק"ז.

חיי לוצטו באמשטרדם. פעלו והשפעתו. ספריו. נסיעתו לארץ
ישראל וימיו האחרונים.

בלב נשבר ונדכה בא לוצטו לאמשטרדם. בלבו גמר
להמנע מכל וכל מלמודי הקבלה. הפעם חמל עליו גורלו.
ראשי עדת ישראל הספרדים קבלוהו בכבוד גדול, וישתדלו
להמציא לו צרכי חיו. מכיס העדה קצבו לו עזרה ידועה. בבית
אחד מנכבדי העדה, משה די־גָבִים, מצא מקום מורה לבנו. אולם
לוצטו היה רוצה להיות בלתי הלוי באיש ולמצא מחיתו במלאכת
ידיו. כהאמשטרדמי הגדול שלפניו, הפלוסוף ברוך שפינוזה,
בחר לו גם הוא את מלאכת למישת הזכוכיות האופטיות. רק
זמן מועט ביום היה דרוש לו לעשות במלאכתו כדי למצא די
מחיתו לא רק לנפשו הוא, כי אם גם למשפחה שלמה, כי היה
מצטין במלאכתו הודות ליריעותיו הרבות במתמטיקה ובפיסיקה,
שקנה עוד, כנראה, בימי ילדותו, יחד עם הכושניקה ומדעים
אחרים. השעות הפנויות היו מוקדשות ללמוד התורה בכתי
מדרשות, לעצמו ולתלמידים שונים, שביניהם היו נמצאים
למדנים וסופרים כדוד פרנקו מנדים (בעל "גמול עתליה").
ספוק משכורתו העירהו להביא אליו את אשתו ובנו ביחד עם
אבותיו. גם הם נתקבלו באמשטרדם בכבוד גדול מאת גדולי
העדה ונכבדיה.

ויהי בנוח לו, החל לוצטו להחליף אנרות עם תלמידיו
בפרובה ולחזק את לבם בלמודי הקבלה והוהר, בציירו להם את
שלות הצדיקים, המנוסים על ידי ההשגחה, ונצחונם המוסרי
סוף סוף, והרשעים רק השעה משחקת להם, אולם באמת אין
כל מנוחה, מנוחת־נפש אמיתית להם.

"... ואתם ידעתם דבר" — כותב הוא אליהם ביום י"ה חשון תצ"ו — "איזו דרך העולם ביום הזה, אשר כל עושה טוב נבזה ונמאס, והולכי נתיבות עקומות ועקשות השעה משחקת להם, כי מנסה את כל עבדיו ההולכים בתמים לפניו, לראות היעמדו אל פני המלחמה החזקה אם לא, ואשר במוהר ידיו יוסיף אומץ לעמוד לשרת לפני ה' ולשמור את כל מצותיו ליראה את ה' אלהיו ולאהבה אותו ולא ישוב מפני כל, מעטל נפשו יראה וישבע ויאמר האח אך יחוק ויאמץ, לכן בנים שמעו לי אל יפול לבבכם על כל המנאצים והמחרפים, וגם הגשה למלחמה אל תגשו, כי כל קללותיהם מאפס ותהו נחשבו, יקללו המה ואל עליון יברך, וכל חרם וכל נדוי וכל קללה מותר לכם, שריו לכם, מחול לכם, וההופך לאור צלמות יהפוך לכם ולכל עמו ישראל כל קללה לברכה, ואתם חזקו ואמצו אל תרפו ידיכם מתורת ה' ועבודתו, כי דורש לבבות ה' וכל יצר מחשבות הוא מבין, ונאמן הוא לשלם שכר טוב אל כל הבוטחים בו, ואשר אתם דורשים את שלומנו תדעו, כי ה' אלהי ישראל אשר לקחני מבית אבי ומארץ מולדתי ויביאני אל המקום הזה, הוא ברחמי פרס חנו עלי ויתנני לרחמים לפני כל בניו היושבים בארץ הזאת ה", וחכה יתירה מודיעים לי הולכת ומושכת יום יום ת"ל, וגם מר אבי יצ"ו נכבד בעיניהם, ומקוה אנכי כי מאת ה' יצאה זאת ביאתי הלום להיטבנו ולהרבנותנו, כן יאמר ה' אמן"...

גם עם בסן מורו היה מחליף תמיד אנרות, שבהן יודיעו פעם בפעם משלותו וכבודו באמשטרדם, ויבקשהו להגין באכרתו על תלמידיו "השארית הנמצאה בפרדובה העיר, תופשי התורה ושומרי משמרת עבודת ה', אשר זאבי ערב ארבו להם חנם אשר לא כדת, כי עתה אלה הצאן מה עשו ומה עושים כי אם לשקוד על התורה ועל העבודה, כאשר כ"ת יודע וכל יודעיהם יגידו ויעידו".

"הנה אני" — יוסיף בהמשך דבריו — פה "ת"ל אשב בין החכמים בשלום ובמישור, וכלם מחבבים אותי איש לא נעדר בחסר אל עליון. ולמה עתה כל יום יגורו מלחמות על לא דבר ולהב לבכם על דבר מה לוהט והולך, מה שאונם ומה סערם,

על מה יתחרחרו ויילכו יתחרחרו ויסתערו, חושבני שהם עצמם לא ידעו למה זה הכל יהבלו, ויתעששו בקרבם כל ידעו מה, כי מה הם רוצים? כבר ידעתי כי לב כ"ת הטהור לא ינוח מלהשגיח עליהם ולהחזיק אותם בתורת ה' ואל יפריעום המתקוממים ממעשיהם הטובים, וגם אני כותב להם לתמוך בידם לבל ישיתו לב אל כל מחרף ומגדף, ועיניהם ישיתו ללכת בדרך תמים לפני ה' אלהי ישראל, ומברכיהם יבורכו, ומקלליהם אם טועים הם זכונתם לשמים, קללתם לא תבוא וחטאתם תכופר, ואם רוח קנאה או גאווה מנהלם חרבם תבא בלבם, וקללותיהם על ראשם תשובנה ועל קדקדם חטמם ירד ושולם על ישראל" . . .

חליפת אגרות זו שעברה בין לוצטו ומורו ותלמידיו ועוררו אותם לעסוק בלמודי הקבלה נודעה לרבני ויניציה. שמעו וירגו, אולם עשות דבר לא יכלו, אחרי שנמלט מצרניהם והיה חפשי לנפשו בתוך העדה הספרדית באמשטרדם, שכבדתהו מאד ויד רודפיו לא יכלה השיגו. אז החלו לחדש את חרמם נגד כתביו ולרדוף באף את כסן מורו. בויניציה נפוצה השמועה, כי האחרון השיב לתלמידו את כתביו שבארגו. האדוקים שברבני גרמניה דרשו כי ישולח הארגו מגבול איטליה לגרמניה, כדי להצילו מידי כסן החשוד במעילה בשמירתו. בכעסם שכחו גם את נמוסי דרך הארץ והכבוד עד כי פנו גם אל האדמיניסטרציה (ועד הפרנסים) בריגו וידרשו את הארגו על פי תוקף החקים. אולם בענין כזה היו הפרנסים יותר תלויים בכסן מאשר הוא בהם. לבסוף לא חפץ עוד כסן להיות איש ריב ולעורר שנאה וחדש, שהוא מוסר לתלמידו את נירותיו האסורים, אם גם לא היה יכול להיות כל חשד על חשבון הארגו, אחר שלא היה כלל תחת יד כסן, והיה נמצא במשך כל הזמן בפרובה. והנה בכח חרם רבני ויניציה, לא היו אנשי פרובה יכולים לעכבהו עוד תחת ידם. ואשר על כן אנו רואים את הארגו נשלח ביום כ"ב אייר תצ"ו מאת יעקב חוק מפרובה, בפקודת כסן, על ידי דוד בן אליעזר מירוסלב בגליציה ונתן, שהיו כנראה מוכרי ספרים בפרובה, לעיר פרנקפורט ע"מ אל הרב יעקב כהן, על חשבון חמשים זהובים, שנרב להוצאות משלוח הארגו אחר מעשירי פרנקפורט, מיכל שפיאיר.

אולם לוצטו לא שם לב לכל איומי רבני ויניציה ולכל רדיפותיהם. בזמן קצר עלה לו להתחבב על גדולי אמשטרדם ולהתקשר עמם בכרית ידידות. גם פה עלה בידו לעשות לו מסכת חברים-תלמידים מקשיבים לשעוריו בתלמוד ובספרותו, אמנם זולת למודי הקבלה. בענינים קשים היו רבני אמשטרדם פונים אליו בשאלותיהם. לעצמו היה מלמד את הקבלה וספרותה, אבל, כנראה, יותר מצדה הפלוסופי והמחקרי, מאשר הדמיוני והפנטסי. בלי חשך היה מחוק ומעורר את תלמידיו בפדובה ללמודי הקבלה והוהר וקנית השלמות לנפשם, אחרי התאוננם לפניו, באגרתם, על "חכמת האמת שהיא מונחת בקרן זוית ולמוד הוהר נעשה בכמה דוחקים".

"... אחי אשר כנפשי" — יכתוב להם באגרתו מיום כ"ו אדר א' תצ"ט, ששלח ע"י אבותיו לפדובה — "אהבת אמת אהבתי אתכם וזכרוניכם על לוח לבבי וידע לכם, לא הבדילני מכם המרחק ולא הסיר את לבבי הזמן מהשתוקק לכם, ואם הנחתי לעבור ימים על ימים, אשר לא העירותי אתכם בדבר ידידותי, לא משכחה ולא להוניח; הן תוי תחוקו ותאמצו והייתם לבני חיל על העבודה התמה ועל תורת אלהינו, והאהבה האמתית אשר למדנו את עצמנו במדרשנו ויראת הרוממות אשר התהלכנו בה אל תסור נא מאתכם, ודעו וראו כי אין חפץ לה' בעולמו כי אם שיכירו עבדיו את כבודו ואת גדלו ורוממו, ובמסתרי רזיו יתעלסו, הנה הפתחים הקטנים, אשר נפתחו לנו בדרכי ה' למבראשונה ללכת בנתיבות סודותיו באמת, אתם אל תניחום ולא יסורו מלבכם הדברים, אך לפחות את אשר השנתם אל תאכדו, ושמתם בכבוד ה', לבכם יהנה אימה ועיניכם עמוקים יתורו כי בוחר ה' ביראי שמו ודורשיו לא יעזוב, ועל למוד הוהר תשקדו לשמור אותו ואל תניחו, חזקו והטהרו מכל מדה רעה מקנאה משנאה מכעס ומלה"ר ומדבר שקר תרחקו עד מאד, כי יש שכר לפעלתכם ולא יבושו קוי ה'; ואני לתמי מתהלך בין חברים אשר הכין לי ה', עוסק בתורה עמהם במחיצתם, ולבי לאלהי, מיראתו לא עזבתי ובאהבתו אהלך להתענג בכבודו תמיד, אחת שאלתיה אותה אבקש, אל תגבר עליכם עצלה, ואם מרדות

הזמן עלו עליכם מקומכם אל תניחו, זכרו כי עולם הזה פרוודור
ליכנס לטרקלין, הוא מבטחכם ומגמת פניכם התגברו ותגברו עשו
והצליחו, וה' אלהי ישראל יכרך חילכם לעבודתו ובמגיניו יגן
עליכם . . .

בשנת ת"ק הוציא לוצטו את ספרו "מסלת ישרים", הכולל
עניני מוסר ויראת ה'. ספר זה נעשה פפולרי וחביב על ההמון
במדה מרובה. לא דבר רחוק הוא לראותו בתיק המלית של
"חסיד" או "מתנגד". בין המתנגדים, וביחוד בליטה, היו מספרים
שהגאון ר' אליהו מוילנא היה מתפעל מספר זה והיה אומר: שאלו
היה לוצטו בחיים כי אז היה הולך רגלי אליו ללמוד ממנו מוסר
ומדות (נזיר אלהים, צד נ"ז).

והערצת החסידים את הספר "מסלת ישרים" נובעת גם
הוא ממקור גדול. אותה הפנטסיה שעשתה את הבעש"ט מכיר
שרש נשמתו של ר' חיים ן' עטר וגדולתה ועשתה חביב בשביל
זה את פירושו "אור חיים" על ההמון במדה יתרה, אותו הדמיון
העמטי בעצמו עשה את ר' רוב ממזריטש מכיר גדולת לוצטו,
והר' יעקב יוסף מאוסטרה טעיד ששמע מפי רבו זה שאמר על
לוצטו "שאין דורו היה כדאי להבין צדקתו ופרישותו ולכן רבים
מבני עמנו מגדל חסרון דעתם דברו על צדיק עתק אשר לא
כדת", ודעות ופתגמים אחדים ב"מסלת ישרים", הקרובים כל כך
ללמודי ה"חסידות" הועילו להפצתו ופפולריותו. כה "חסידים"
מלמד גם הוא, כי לרוב העיון וההסתכלות בדברים האמתים
המובילים אל קניית החסידות "יעזרו רוב התמדה והעיון במזמורי
ד"ה וההתבוננות כם בטאמריהם מעוררת בו התעוררות גדולה
לצאת בעקבותיו וללכת בדרכיו. וכן תועיל הקריאה בספור
מעשה החסידים באגדות אשר באו שם, כי כל אלה מעוררים
את השכל להתיעץ ולעשות כמעשיהם הנחמדים. וזה מבואר.
אך מפסיד החסידות הם המרדות והדאגות, כי בהיות
השכל טרוד ונחפו בדאגותיו ובעסקיו א"א לפנות אל ההתבוננות
הזאת, ומבלי התבוננות לא ישיג החסידות" (פרק כ"א).
כתורת ה"חסידות" מעריץ גם לוצטו את מעלת הצדיק.

זמנה מבוארת אם כן חשיבות הקורבה אל האחרון.
 את הדעה הזו הוא מבאר בפרק כ"ו: "הקדוש" — יאמר —
 "הדבק תמיד לאלהיו ונפשו מתהלכת בין המושכלות האמתיות
 באהבת בוראו ויראתו, הנה נחשב לו כאלו הוא מתהלך לפני ה'
 בארצות החיים עודנו פה בעה"ז. והנה איש כזה הוא עצמו נחשב
 כמשכן, כמקדש, וכמזבח, וכמאמרם ז"ל ויעל מעליו אלהים
 האבות הן הן המרכבה. וכן אמרו: הצדיקים הן הן המרכבה,
 כי השכינה שורה עליהם כמו שהיתה שורה במקדש; ומעתה
 המאכל שהם אוכלים הוא כקרבן שעולה ע"ג האישים... כן
 המאכל והמשתה שהאיש הקדוש אוכל עליו הוא למאכל ההוא
 ולמשתה ההוא כאלו נקרב ע"ג המזבח ממש; והוא הענין שאמרו
 עליו ז"ל (כתובות ק"ה) כל המביא דורון לת"ח כאלו הקריב
 בכורים. וכן אמרו ימלא גרונו של ת"ח יין במקום נסכים. ואין
 הדבר הזה שיהיו הת"ח להומים אחרי האכילה והשתיה ח"ו שימלא
 גרונו כמלעים את הנרגן, אלא הענין הוא לפי הכונה שזכרתי.
 כי הת"ח הקדושים בדרכיהם ובכל מעשיהם הנה הם ממש כמקדש
 וכמזבח, מפני שהשכינה שורה עליהם כמו שהיתה שורה במקדש
 ממש. והנה הנקרב להם כנקרב על גבי המזבח, ומלוי גרונו
 תחת מלוי הספלים. ועד"ז כל תשמיש שישתמשו העולם אחרי
 היותם כבר דבוקים לקדושתו יתברך, הנה עליו ויתרון הוא לדבר
 ההוא שזכה להיות תשמיש לצדיק... כללו של דבר ענין
 הקדושה הוא, שיהיה האדם דבק כ"כ באלהיו עד שבשום מעשה
 אשר יעשה לא יפרד ולא יזוז ממנו יתברך, עד שיותר יתעלו
 הדברים הגשמיים אשר ישמשו לאחד מתשמישיו במה שהוא משתמש
 בהם ממה שירד הוא מדביקתו ומעלתו בהשתמשו מדברים
 גשמיים. ואמנם זה בהיות שכלו ורעתו קבועים תמיד בגדולתו
 יתברך ורוממותו וקדושתו עד שימצא כאלו הוא מתחבר למלאכים
 העליונים ממש עודהו בעה"ז. וכבר אמרתי שאין האדם יכול
 לעשות בזה מצדו אלא להתעורר בדבר ולהשתדל עליו..."
 את ה"מסלת ישרים" חבר לוצמו בתור ספר זכרונות, או
 ספר-מזכיר, לעצמו ולחבריו, וכלל בו את העקרים היותר
 הכרחיים של תורת המוסר, כדי שיהיה לפנייהם תמיד לעין בו,

כי דברים כאלה, כפי רוב פרסומם וכנגד מה שאמתתם גלויה לכל, כך ההעלם מהם מצוי מאד והשכחה רבה, ולכן לא יוכל איש לצאת ידי חובתו בקריאת פעם אחת בלבד בספר המוסר, אבל התועלת היא בחזרה עליו וההתמדה, כי "יזכרו לו הדברים האלה הנשכחים מבני אדם בטבע".

בהקדמת הספר יפרש המחבר את האמת המרה, אמת שלא הספיקה להתאמת גם באירופה התרבותית והנאורה, והיא "שרוב העולם רוב אנשי השכל המהירים והפקחים, החריפים ושימו רוב התבוננם והסתכלותם ברקות החכמות ועומק העיונים איש איש כפי נטית שכלו וחשקו הטבעי, כי יש שיטרחו מאד במחקר הבריאה והטבע, ואחרים יתנו כל עיונם לתכונה ולהנדרסה, אחרים למלאכות, ואחרים יכנסו יותר אל הקדש דהיינו למוד התורה הקדושה, מהם בפלפולי ההלכות, מהם במדרשים, מהם בפסקי הדינים, אך מעטים יהיו מן המין הזה אשר יקבעו עיון ולמוד על עניני שלמות העבודה, על האהבה, על היראה, על הדביקות, ועל כל שאר חלקי חסידות, ולא מפני שאין דברים אלו עקרים אצלם, כי אם תשאל להם כל אחד יאמר שזהו העקר הגדול, ושלא ידומה חכם שיהיה חכם באמת שלא יתבררו אצלו כל הדברים האלה, אך מה שלא ירבו לעין עליו, הוא מפני רוב פרסום הדברים ופשיטותם אצלם שלא יראה להם צורך להוציא בעיונם זמן רב, ולא ישאר למוד הדברים האלה וקריאת הספרים מזה המין כי אם אצל אותם שאין שכלם כל כך דק וקרוב להיות גם, שהלא תראה אותם שוקדים על כל זה ולא יזונו ממנו, עד שלפי המנהג הנוהג בעולם שתראה א' מתחסד לא תוכל לימנע מלחשוב אותו לגם השכל, ואולם תולדות המנהג הזה רעות מאד לחכמים ולבלתי חכמים, כי גורם שמאלה ומאלה יחסר החסידות האמתית ויהיה יקר מאד למצא אותם בעולם, כי יחסר לחכמים למיעוט עיונם בו, ויחסר מן הבלתי חכמים למיעוט השגתם אותו, עד שידמו רוב בני האדם שהחסידות תלוי באמירת מומרים הרבה זדונים ארוכים מאד, צומות קשים, ומבילת קרח ושלג, כלם דברים אשר אין השכל נח בהם ואין הדעת שוקטה, והחסידות האמתית הנרצה והנחמד רחוק מציור שכלנו, כי זה דבר פשוט

מלתא דלא רמיא עליה דאינש לאו אדעתיה".
 הנה כי כן הכל נלטז מתוך הספרים וכבתי-ספרנו, הכל,
 אבל לא את המוסר, דרך הארץ, ההתנהגות עם עצמו ועם החברה.
 וראה זה פלא, כי הדברים ההגיוניים והמעשיים האלה יצאו כל
 כך מפורשים ומבוררים מפי לוצטו המקובל ובעל הדמיון הלוהט.
 "היתכן" — יאמר — "שניגע ונעמול שכלנו בחקירות אשר
 לא נתחייבנו בהם, בפלפולים אשר לא יצאו לנו שום פרי
 מהם, ודינים אשר אינם שייכים לנו, ומה שחייבים לנו
 לבוראנו חובה רבה נעזבה להרגיל ונניחהו למצות אנשים
 מלומדה; אם לא נסתכלנו ולא עיינו מה היראה האמתית ומה
 ענפיה, איך נקנה אותה ואיך נמלט מן ההבל העולמי המשכח
 אותנו מלבנו, הלא תשכח ותלך אף על פי שידענו חובתה;
 האהבה, ג"כ אם לא נשתדל לקבוע אותה בלבנו בכח כל
 האמצעים המגיעים אותנו לזה איך נמצאת בנו? מאין יבא
 הרביקות וההתלהטות בנפשותינו עמו יתברך ועם תורתו, אם לא
 נשעה אל גדולתו ואל רוממותו אשר יוליד בלבנו הרביקות הזו?
 איך תטהר מחשבתנו אם לא נשתדל לנקותה מן הטומין שמטיל
 בה הטבע הגופני? והטדות כלן, הצריכות כ"כ תיקון והישרה,
 מי ישרן ומי יתקן אם לא נשים לב עליהן ולא נדקדק בדבר
 גדול?"

החסידות שלוצטו מטיף לה היא חסידות אידיאלית, חסידות
 שיסודה ביראת חטא או, לפי מבטאו הוא: "יראת הרוממות והוא
 שהאדם ירחק מן החטאים ולא יעשם מפני כבודו הגדול יתברך
 שמו", והיא על דרך שכר מצוה — מצוה ושכר עברה — עברה,
 והיא רחוקה מחסידות גסה והמונית, הנוסדה על "יראת העונש",
 הרגילה כל כך לציר איומים ובהלות בניהנם וסגופים ועונשים
 גוראים.

בשנת תק"ג הוציא לוצטו את ספרו "לישרים תהלה"
 המוקדש, כמנהג האיטלקים, לתלמידו יעקב בן משה די-גבים,
 ביום חתונתו. אחרי זמן רב שעבר מיום כתבו את ה"מגדל-עז"
 שבה אליו השירה. עובדה זו מראה על מנוחת נפשו ושלותו
 במרה ידועה, אחרי מלטולים ורדיפות רבות. אבל מה שונה היא

שירת "לישרים תהלה" מאותה שב"מגדל-עז". באחרון הננו מוצאים את השפעת המקרא ודמיונות הוהר ושפע תמונותיו, תמונות אידיליות, אולם ב"לישרים תהלה" אנו מוצאים את הפילוסוף והאיש המנוסה שהרבה, הרבה למדוהו מקרי החיים ונסיונותיהם. ה"לישרים תהלה" הוא דרמה אליגורית. המחבר הגלים את המושגים המפשטים, הלכישם עצמות וכשר, וגם נתן להם את שמם העצמי, המופשט, ותכלית הספר היא פלוסופית במלואה, בעוד שאותה של "מגדל-עז" היא לירית.

הרבה ראה המחבר בחייו מתחלת רדיפותיו עד כואו אמסטרדמה. הוא ראה יראשית ההצלחה המדומה היא ילידת השקר, העול, החמס והתרמית, והגאווה ופי תהפוכות; הוא ראה מעידת רגלי היושר, נפילת האמת, והתהלה נכבשת לשפחה לפני אחד מעבדי אמת הפחותים, וילדי האמת לא נחשבו למאומה; הוא ראה בצרת ילדי התהלה, עבדים מושלים ונכבדי ארץ כורעים ונופלים לפניהם; וכל זה עד זמן ועדן, עד היתה הרוחה, והיושר הורם קרנו, האמת נעלתה והתרמית הושפלה כי נגלה קלונה. הפתשגן (פפולה) איננו כאן מן הדברים העקריים. העקר הם רק הרעיונות הנעלים ואחת היא באיזה חוט נקשרו. אולם הפתשגן בעצמו הוא פשוט בתכלית:

"לאמת יולד בן ושמו יושר. להמון היתה בת ותהלה שמה. ויכרתו ההורים ברית ליעד את בניהם ולארש את יושר ותהלה כשיגדלו. ותאווה שפחת האמת ילדה גם היא בן ותקרא את שמו רהב ויגדל בבית האמת ביחד עם יושר. ויהי היום ויבא צבא האויב ויכוזו את העיר וישבו אנשים ובתוכם גם את בני האמת והתאווה. וירא אמת כי נשבה בנו ויעל למשפט השערה, ויכתוב בספר ויחתום לפני המשפט כי שדרו השודדים את בנו ועבדו, ועתה למען לא יתחלף בנו בעבדו באחרית הימים פרש את סימניו לפני המשפט, לבלתי יתחפש רהב בלבוש בנו האמתי. ומגורי אמת קרו ויאתיו. בן שפחתו התאווה נמצא ולוקח ביתה דמיון ויגדל שם. ויהי כי גדל וישארו תרמית רעו להתחפש ליושר ולקחת לו את התהלה בת ההמון לאשה. ההמון האמין ויקח את רהב מבית דמיון ויהי

לו את התהלה לאשה. התנאים נעשו, למרות בוו התהלה לחתנה. בין כה וכה בא יושר לעירו ולא הכירוהו לכן אמת. דעו היה שכל. בימים ההם התודע אל התהלה ויאהבו איש את דעותו. אך דבר ההמון היה חוק על בתו לתתה רק לרהב. זיה בעת משהה החתונה ורהב ותרמית שמחים וטובי לב, והנה דעש גדול וסערה ויותץ הבית. כל הקרואים ראו בזה יר אלהים. ויחלו לחשוב בשלטי הרעה הגדולה הזאת, וימצאו כי קצף ה' על דבר שנעשתה החתונה לא כהוגן, כי התחפש הרהב בכנדי היושר. ויבקשו את הרבר לפי עצת אחר הזקנים במשפט וימצאו את סמני היושר האמתי, ויקראוהו ותהי לו התהלה לאשה.

הפתשגן דומה מאד לאותו של "מגדל-עז", ועוד נופל הוא ממנו. אבל טה רב המרחק בהרעיונות. ב"לישרים תהלה" לא נראה עוד את הנער ההווה והחולם. פה נראה איש בריא ומנוסה, מוכיח ופלוסוף. לא מעטות הן המרגליות הפלוסופיות והמוסריות בדרמה זו. הוא ראה כי היושר הוא בן האמת ותולדתה, והתהלה היא בת ההמון, כי המון העם הוא המהלל דבר או המגנה אותו, ובלכת כל העם בדרכי האמת לא יהללו ולא ישבחו כי אם את היושר; והתאוה היא שפחת האמת, ותולדות התאוה הוא הרהב, והמגדילו הוא הרמיון הכוזב, ובמשול המבוכה בעולם בהתקלקל הדרכים והתעוותם, אז ישגו ברואה ויחשבו את הרהב לתולדת האמת ואת היושר לא יכירו; הוא ראה כמה בהיותם בעם סתהוללים והם בוערים תפושי זהב וכסף, ומגדילים לעשות בשוא זשקר, וכל זה הוא פועל התרמית, והשכל כאח ורע ידריך לאיש ישר, ואחרי כן יואל אלהים, השומר אמת לעולם, לאחוז במשפט ולגלות ערות רהב ולהצדיק את היושר ולו תנתן התהלה, כי לו משפט התהלה באמת.

ומה יפים הם דברי שכל אל יושר (חלק א' דבור ג')

מִכָּל־אֲשֶׁר רוּאָה יוֹם יוֹם אָנֹכִי

הֵן זֶה בְּעֵינַי זָר לֹא אֲדַעְהוּ

אֵיכָת בְּתוֹם אֶל עוֹלָם יֵאמְרוּ

בְּנוֹי וְהִנּוּ אֶךְ תִּהְיוּ נְכוּחַ
 יָמִין רְאֵה וְשִׂמְאֵל שׁוּב נָא הַבִּיטָה
 מָה עַל מְכוּנֹו בְּמִשְׁפָּט וְצַדִּיק
 הַמְצֵא מְכוּנָן . אֶךְ אֶת־זֶה חַוִּיתִי
 עֹלָה כְּמוֹ פּוֹרֶחַת
 בֵּץ הַעֲלֵתָהּ וְתִגְמֹול שְׁלֵטָת
 זְרוֹן וְלָצוֹן עֲלִיזִים יִמְשׁוּכוּ
 נוֹי לֹא מְעַט אַחֲרֵי הַמִּיתָם שְׁקֵר
 וּמִתִּי אֲמוּנָה עַד־אֶרֶץ שְׁפֵלוֹ
 לֹא נִכְרוּ בַּחוּץ כָּל־מִי־שִׁיר לָכֵת
 עַל תָּם וְסָר מִדָּע תִּלְעַג וְלַעֲיִנוֹ
 נָקִי וְכֵר לִבְבִּי פָתִי יִקְרָאוּ
 זָמָה מְזֻמָּה לָמוֹ
 רְשָׁע הַבּוֹנֶה , אֶף תִּהְפּוּכֹת דָּעַת .

על זה יענהו יושר בתלונות על גורלו, על חיי ההבל, השאון והרעש, ש"שמתח עליצותם כזב ושקר, והמית המונם אין, אף פעלם מאפע". והוא הולך ומתפעל מחיים שאננים בחיק הטבע:

מִי יִתְנַנֵּי עֵיט
 מִבַּד לְבַד אֲעוֹף בֵּין סְבָבֵי יַעַר
 עַל הַרְרֵי עַד כְּטַח
 בֵּין צְאֵלִים בּוֹדֵד נִפְשֵׁי תִרְגִּיעַ
 כִּי לֹא כְּאֲנֹחֲתִי אֶתְחַלֵּךְ תָּמִם
 בֵּין מְצַהֲלוֹת קִרְיָה וְשִׂאוּנֵי קִרְיָה
 רוֹעָה עֲדָרֵיו בַּעַר

אין מִפְּנֵי הַלֵּקוֹ טוֹבָה בְּאַרְיֵן
 כֹּל מִהַשְׁבוֹת לְבוֹ תִשְׁפֹּלְנָה שָׁבֶת
 כֹּל תַּחֲמֵד גִּפְשׁוֹ בְּגִדּוֹלוֹת לֶכֶת
 כִּי אִם רְעוֹת צִאֲנוּ אֶל עֵין הַפְּסִים
 וְלִפְיוֹ הִלָּכְם קַחַת
 יִבִּיט בְּצִאת אָדוּם מִקְרִים שָׁמֶשׁ
 מֵעֵין אֲשֶׁר נֶאֱמָנוּ
 מִיָּמָיו וְלֹא יִכָּזְבוּ
 יָשׁוּר בְּלֵב שָׁמַח
 הַלּוֹךְ וְגַן מִתְּהַלֵּךְ אֶל רֶגֶל
 צִאֲנוּ בְּמִרְעִיתָם עֵינָיו יִבְחָנוּ
 עֲשִׁבֵי הַרְרֵיו אִף שִׁפְתוֹתָיו שָׁבַח
 אֶל-יִוָּצְרָם תִּבְעֶנָה .
 אֲשֶׁרִיו ! וְזֵמָה טוֹבוֹ , כִּפְּהָ יִמְתָּקוּ
 לוֹ כֹּל-יָמָי חַיָּיו כִּפְּהָ יִרְגִיעַ !
 כִּי כֹל-אֲשֶׁר תִּהְיֶה תִּבְלֵ הַלּוֹ
 עָלָיו מִסְבוֹתֶיהָ
 יִבְזֶה וְלֹא יַחֹשׁ לֹא יִבַּע רָגְוֹ
 יִשְׂמַח בְּעֵגְיוֹ כִּי לֹא חָמַד עֲשָׂר
 קִנְיָאָה וְכְבוֹד לֹא לְבוֹ יִלְחָצוּ
 טוֹב לוֹ מְלוֹנְתוֹ מִהֵיכַל מְלָךְ
 מִקְלוֹ וְיִלְקוּטוֹ מִבְּגְדֵי חֶפְשׁ .
 עֲלָמָה אֲשֶׁר לוֹ חָקֵל
 תִּפּוֹל תֵּלֵא לְכַבֵּחַ

בַּה יַעֲלוּ לְבוֹ, בּוֹ לְבַה יִגַּל
 אֵין מַחְרִיד לָהֶם רַע לֹא יִדְעוּ
 סָבִיב לְשִׁלְחָנָם בְּשִׁתְּלֵי זֵית
 זֶרַעַם מִלְּאֵי גִיל יִרְאוּ יִבְיטוּ
 עַל נִהְלַת הַלָּקֶם כְּלַעַת כְּלַרְנַע
 לְמַהוֹנָנָם תּוֹדוֹת אֶלֶף יִתְנוּ.

הפייטן מאמין בנצחון האמת ובהשגחה פרטית, והערבוביה
 הנראה לעינינו אינה אלא טרומה, מכלתי הביננו להשתלשלות
 הסבות והמסובכים:

אָבֵן שְׁנֵנָה הִיא זֹאת אֶל-עֵינֵינוּ,
 כִּי עֵין בְּשָׂרִים הִפָּה,
 עַל-כֵּן אֲמַת בְּדַבַּר-כָּזָב יִמִּירוּ,
 חֶשֶׁךְ לְאוֹר שָׁמַיִם וְאוֹר לְחֹשֶׁךְ.
 הֵן בְּאֲשֶׁר יִשִּׁינוּ
 יִתְעוּ לְכָל-מַקְרָה קָטָן וְפָנַע;
 אַף כִּי בְּמַפְלָא וּמְכַסֶּה מִהִפָּה!
 שׁוֹר נָא קֶצֶה מְשׁוֹט אֶל-הַיּוֹד-הַפָּיִם:
 הֵן בְּקִמְעוֹת וּמְעַקֵּל תִּרְאֶהוּ
 וּלְבָבְךָ יוֹדַע
 כִּי בְּאֲמַת יִשְׂרָאֵל הִנֵּה הִנֵּהוּ.
 יִשְׂרָאֵל וְתַלְמֵי אֲדָב־בְּנֵי מַלְאָכִים הִרְאֶה
 מִתּוֹךְ זְכוּכִית אִם-פָּנִיו יִשְׁקָעוּ,
 וַיְהִי לְהַפְּךָ אִם-דָּמוֹ נִקְּחוּ.
 תִּבְטַח הֵלֵא רֹחֲנוּ
 בְּיָם אֲשֶׁר לֹא-דָנַע

מפֿלֿחֿמוֹת הַרוּחַ
יִשְׁקוּט אֲשֶׁר גָּלְיוּ הִנֵּה אוֹ-הִנֵּה
לא־יוֹנְפוּ הִנֵּף אוֹ לא־יִדְחוּ .
מֵעֲצָבוֹת בֶּן לא־נִקְהָה סֵלָה ,
וְכִתְחִלִּיפִם הִפָּה
אֶת מַעֲמוֹ , בֶּן בְּנוֹ
יִתְחַלְפוּ מֵעַת אֶל-עַת חוֹשִׁינֹו .
בִּלְגִּהוֹת כִּי-אִם עַל-פִּי הַחֶפֶץ
בִּלְיִשְׁמְעוּ אֲזַנֵּינוּ
כִּי אִם כְּמוֹ נִכְסְפֵנוּ
אוֹ כְּאֲשֶׁר דְּמִינוּ .
לוֹ נִחַזָּה עוֹלָם כְּרוֹר אֶךְ פֶּעַם
אֶחָת , אֲזִי רְאִינוּ
אֶת-שׁוֹנְאֵינוּ אֱלֹה
כֹּה גַעֲנִים מְכִים אֲמִלְלִים יַחַד
כִּי נִאֲמָרָה דֵּי וְנִקְמוֹת שְׂבָעֵנוּ .
הֵן כְּאֲשֶׁר רִוְאוֹת אוֹתָם עֵינֵיךְ
כָּלֵם מְלֵאֵי טוֹב וְשִׁבְעֵי נַחַת ,
בֶּן עֲקִבוֹתֵיהֶם בְּרִשְׁת הִפָּה
מֵאֵז אֲחֻזִּים בֵּל מִנּוּ יֵצְאוּ
עֲמִקֵּי שְׂאוֹל יִתְמוֹכוּ
כָּל צַעֲדֵיהֶן . רְגֵלֵיהֶם יְפוּלוּ
בִּלְיִוְכְלוּ קוֹם שְׂמָה ,
אֶתְהָ חֹזֵק עֲתָה הִתְאַזָּר בָּם

כִּי־אֵלֶכָה אֲרֹאֶה, דְּבַר אֲשַׁמְעָה
 אָשׁוּב וְאֶגִּיד לָךְ אֵךְ הִשְׁקַט אַתָּה
 וְנִהְיֶה בְּחֻמְתֶּךָ
 כָּל מַחְשְׁבוֹת לִבְךָ וּמַזְמוֹתֶיךָ.
 הֵן כָּל־נִבְרָה אֵין בְּגִבְרַת נְבִיחַ,
 כּוֹבֵשׁ בְּעֵז וְיָצוּר, שְׁלִיט בְּרוּחַ;
 בַּק לֵב אֲשֶׁר יִסִּיר מִפִּנּוֹ בַּעֲשׂוֹ
 הוּא לֵב אֲשֶׁר־יִשְׁקוּט, הוּא לֵב יְנוּחַ.

הדרמה „לישרים תהלה“ היא פלוסופית־מוסרית. קשר
 רב בינה ובין יתר ספרי לוצטו הפלוסופים־המוסרים, שחבר
 בהיותו באמשטרדם. היסודות הפיוטים מונחים רק בצורתה
 החיצונית. בידי המחבר עלה להלביש את המושגים והדעות
 המופשטים בפיוטים יפים ונעלים, העולים על כל אשר יצא
 מקלמוסו עד אז במקצוע הפיוט. בין יתר מעלות חבור זה לא
 קטון הוא ערך הסגנון. בעוד שהיה יכול המחבר להשתמש
 בפסוקים ובשבריהם הקרובים לו כל כך, בחר לו סגנון עצמי,
 בריר וטהור ומצוין במינו. ספר זה היה אחר כך למופת לצעירים
 רבים שהלכו בעקבותיו. ביניהם ראוי להזכיר את שם תלמידו
 פרנק־מנדיס. צריך רק לזכור את הלשון העברית בתקופה
 ההיא כדי להעריך את מעלת כתבי לוצטו בפרוזה ובפיוט ואת
 סגנונם.

את הספר הדפים רק במספר חמשים אַכסמפלרים, שחלקם
 בין הגבירים הספרדים אשר באמשטרדם,
 בתור המשכת פעלו התאולוגי של לוצטו נוכל לחשוב את
 ספריו הקטנים: „דרך חכמה“, מאמר „על ההגדות“ ומאמר „על
 העקרים“.

„דרך חכמה“ הוא וכוח בין רב ותלמידו להדריכו בדרכי
 החכמות. תוצאת דברי הרב היא ש„כל הרוצה להיות חכם

בישראל צריך לדעת תחלה כ"ד הספרים עם ביאוריהם הראשיים ואח"כ י"ג מדות שהתורה נדרשת בהם על פי כל באוריהם, כי הם דרכי התורה שבע"פ. אחר כך צריך שידע למוד הש"ס עד שידע להבין כל הלכה שתהיה על בוריה, וידע דרכי המשא ומתן בקושיות ובתירוצים, וידע להבריל בין תירוצי הדחיה ובין התירוצים האמתים, ובין הקושיות הנעשות להצעה לתירוצו, והקושיות החזקות והאמתיות. ואחר שידע כל אלה ראוי שילמוד כל הש"ס מראשו לסופו, בהבנת כל פשוטי הסוגיות על בורין. אחרי כן צריך שילמוד ספר "היר החזקה" להרמב"ם מראשו לסופו עם מפרשיו לדעת מוצא כל דין ודין. אח"כ ילמוד הש"ע ויראה כל דין שיש בו חילוק מדברי הרמב"ם או נוסף עליהם, יבקש מוצאו בב"י ויבין טעמו ונמוקו. אח"כ ילמוד כל מדרשי הקדמונים עד תומם. עוד ילמוד מלאכת ההגיון והמליצה והשיר, עד שידע אותם, ויזהר ללמוד אותם מספרי המחברים שקצרו בהם. עוד ילמוד עקרי ההנדרסה, התשבורת והתכונה הראשיים עד שידעם, ואז ישים עקר כל עיונו באלהיות כל ימי חייו. ואולם אין צריך שילמוד כל הש"ס תחלה ואח"כ יתחיל בהרמב"ם ואח"כ המדרשים ואח"כ החכמות, אלא יחלק שעותיו ללמודים האלה וירבה תחלה באותם שכמותם יתר עד שיגמור אותם, ואחר שיגמרם או יוכל למעט בהם מרגילותו הראשונה, רק שיקבע להם שעות, שלא ישכחם; והמלאכות והחכמות והחיצונות כשידען יניחן, אך למען לא ישכחן יחזור עליהן, ויחלק שעותיו באופן ש עקר עיונו והשתדלותו יהיה באלהיות; ומכל שאר חלקי התורה לא יניח ידו, אלא ילמד בהם דבר יום ביומו לחכמה של תורה, "וה' יתן חכמה מפיו דעת ותבונה".

במאמרו "על ההגרות" יחלקן למאמרים. למודיים ובאורים למודיים. המאמרים הלמודיים כוללים עקרים מעקרי החכמה המוסרית, ש"אין צורך לדבר עליהם כי הנה תועלתם מפורסמת ויפעתם גלויה, ואין לטוען לטוען עליהם ולא למתעקש ליכשל בהם", ולמודיים אלהיים.

והנה בראות החכמים שבאורך הגלות הדעות הולכות מתחלשות והזכרון מתמעט והסברא מתקצרת ומשתכחת, מצאו

תקון לחלק המצות והמוסר למסרו בכתב. לא כן חלק הסודות האלהיים: החכמים הבינו ש"איננו ראוי שימסר כך לפני כל הרוצה ליטול את השם, לא מצד חקר המושכלות ולא מצד עמקם; אם מצד יקרם, כי איננו כבודו של הבורא ית' שימסרו סתריו בידי אנשי מדות רעות, ואפילו שיהיו חכמים מחוכמים; ואם מצד עמקם שהרי הענינים באמת עמוקים מאד ולא יצליחו בהם אלא אנשים זכי השכל ומלומדים בדרכי העיון היטב, ואם יפגעו בהם שכלים גסים אף בלתי מלומדים בעיונים, יוציאו הענינים האמיתיים היקרים לשבושים ודעות רעות", ועל כן גמרו החכמים ל בצע הדין, היינו לכתבם בקיצור ובדרכים נעלמים ומסרו את מפתחות הבנת הסודות ההם רק לתלמידים הגונים, וכל הור הקרב ואין המפתחות בידו יכשל. והדרכים שבהם העלימו את הסודות האלהיים הם שלש: א) "דרך ההשאלות והמשלים, והם הדרכים ההלציים הידועים אצל בעלי המליצה, אשר על יסוד הרמיון והמשל ייחסו מקרים ופעולות למי שאין המקרים ההם או הפעולות מהם נכונים לו כלל"; ב) "דרך העלם, והיינו שיעלימו תנאי הענין ולא יבארום, ויאמרו מאמר מוחלטי, ואין אמתת המאמר ההוא אלא בגבול, דהיינו לפי בחינה אחת או לפי זמן א', או לפי נושא או מקום אחד"; ג) "הקלות, והוא שאיזה עקר גדול ונכבד ירטוהו בדברים נראים לכאורה קלים ובלתי עקרים, כמשלי ההדיוטים, והם מכוונים בזה על ענינים נכבדים ורמים, אשר בדברים הקלים ההם הערה להם אצל מי שיודע ומכיר ברמיונות האלה ויודע לשוטט בשכלו ולנשא מחשבותיו מהדברים הגלויים להנסתרים".

ובנוגע למחלקה השנית של מאמרי ההגדה, מחלקת המאמרים הבאוריים, יחלקם לוצטו לג' מינים, לאותן הג' מחלקות שחלק, ובצדק, בן-משפחתו, שמעון לוצטו (עיין בראש פרק II), את כל מאמרי כתבי הקדש, היינו: המין האחד הוא אשר יכוונו בהם אל באור הכתוב ממש; הב', אשר לא יכוונו בהם אל באור הכתובים ממש, אבל קבלה קבלו; והג', הוא ענינים אחרים נסתרים שמצאו בעלי ההגדה במקרא, וולתי השנים הראשונים, ושלשת המינים גם יחד מוצאם מאופנים ודרכים שונים

בפירושי הכתובים.

התאולוגים האידיאליים מכירים שקשה מאד על ההמון להסתגל לשמהם ולהשתמש בה בחיים המעשיים, והמה בוראים לו על כן מין "אני מאמין", כל אחד על פי דרכו. כן הרמב"ם, אחרי כל חקירותיו והסברת שטתו הפלוסופית ראה לנחוץ לערוך בשביל ההמון את י"ג עקריו. ככה גם לוצמו: אחר שמתו האידיאלית שר, "יראת הרוממות" העוברת כחוט ב"מסלת ישרים", ראה חובה לעצמו לכתוב את "מאמר העקרים", המדבר על הבורא והרוחניים, התורה והמצות, הגמול, גן העדן והגיהנם, השגחה ונבואה, גאולה ונסים, תורה שבעל פה והש"ס. קשה אמנם להאמין שמאמר כזה יצא מקלמוסו בתקופתו האמשטרדמית, תקופת הגיון כל כך בריא וסברא ישרה השוררים ביתר חבוריו שיצאו בתקופה זו. קשה מאד לדמות ולצייר איש בעל שכל ישר מוציא דברי סכלות וטפלות כאותם שאנו מוצאים במאמרו "על העקרים". אלמנצי, אחד מטובי כותבי תולדת לוצמו, אומר: "יש בו איזה דבר עמוק, אך רמח"ל מיראתו לגלות את מחשבותיו הנה שמאלו רוחה וימינו מקרבת, להציל את עצמו מרשת אשר רודפיו הכינו לפעמיו". כשאני לעצמי לא מצאתי בו כל דבר עמוק: גם לא נוכל הבין מה המריץ את לוצמו להסתיר כונתו, בהיותו באמשטרדם מקום שבו היה מביע את כל דעותיו בעניני אמונה בחופש ושהיה מכובד וחביב על נכבדי העדה. מה מעם היה לו לאסוף נחושי ההמון החשוך על מציאות השרים והמלאכים וכחותיהם, למשל, או לכתוב כי "כל ההשפעות הבאות מן העליונים לצורך התחתונים עוברים דרך הכוכבים ונמצאו הכוכבים המשפיעים היותר קרובים לתחתונים"? או מה דבר עמוק מסתתר בהדעה על דבר הגאולה העתידה להיות אחר "שיתא אלפי שנין" והתחיה שבה "יקומו צדיקים ורשעים, והרשעים שחטאו ולא נשלם בהם העונש הראוי, יענשו או כראוי להם"? כל הטפלות וההויות האלה, הערוכות בסגנון ברור ונעלה לא נתנו לבאר, אם לא נאמר שיצאו מקולמוסו באחת משעותיו הידועות עוד בהיותו בפרובה.

כעשר שנים רצופות ישב לוצ'נו בהשקט ובשלוה באמשטרדם. אולם רוחו הסוער מטבעו לא יכול להכלא לזמן רב. הזמן המוגבל של האסר, שקבל על עצמו לבלתי הורות את הקבלה עד שנת הארבעים לימי חייו, היה הולך וקרוב אל הגמר. לוצ'נו היה חפץ להשתקע במקום אשר יוכל לחדש בו את עסקו בקבלה בחופש, ובלי רודפים ומתחקים על שרשי רגליו. המקום הבטוח היה צריך להיות, כמובן, בארץ ישראל. עוד סבה אחת הנני מוצא במניעי לוריזות נסיעתו: בה בשנה (כ"ח תמוז תק"ג) נפטר בירושלים המקובל ר' חיים ן' עמר. הוא היה דבק מאד בהקבלה ומתלהב, בעל דמיון ומסתרים, וההמון היה מעריצו ומקדשו. אנדות רבות על דבר קדושתו ומופתיו היו מופצות לרוב. פנטסית ההמון עשתה את הבעש"ט למגיד גדולת נשמתו! את ר' חיים עשתה לבעל שתי ישיבות: נגלית ונסתרת, שלא כל אדם זוכה להכנס אל האחרונה וגם לא רבים ידעו מהותה כלל, עד כי ניסר של הבעש"ט נכנס לתוכה בקושי, וגם זאת הודתו לידעתו הרבה של האחרון, היוצאת גם היא מגבול הטבע. כלוצ'נו היה גם ן' עמר הווה בביאת משיח, ובהתפתותו אמר כי משיח ה' שמו חיים (אוה"ח פ' ראה, פסוק כי יהיה כך אביון) *.

והנה יש לשער כי בבוא השמועה על דבר פטירת ן' עמר לאזני לוצ'נו, הרגיש תשוקה נמרצה ללכת לארץ הקדושה. דמיונו ציר לו, בלי ספק, כר נרחב לעבוד במקצוע הקבלה, במקום הנפטר. וגם לא היתה יכולה מחשבה זו להיות נקיה מרגש אהבת הכבוד: שדרה שלמה של מקובלים מפורסמים פעלו בארץ ההיא; די להזכיר כי כמאתים שנה לפניו היה בצפת בית מדרשם של לוריא וויטל.

מלא תקות ומחשבות כאלה, יצא לוצ'נו עם אשתו ובנו בשנת תק"ג, בחרף, מאמשטרדם לארץ ישראל. אחר תלאות רבות בא סוף סוף לצפת. בשמחה רבה היה מחליף גם משם אגרות עם בית מדרשו אשר בפדובה, והיה טביע להם את

(א) עיין בספרו של ד"ר יעקב נאכט: מקור חיים, דרוהוביטש תרנ"ח.

צד כ"ה—כ"ו.

הקותיו להתחיל בקרוב את פעלו על שדה למודיו היקרים לו. אולם, שוא שקד שומר! בעוד הוא עושה את תכנית עבודתו ומלא רעיונות על העתיד, גולהו המות, ביחד עם אשתו ובנו, בעכו ביום כ"ו אייר תק"ז, בשנת הארבעים לימי חייו, בתוך הנספים במגפה, ויקבר בטבריא אצל קבר ר' עקיבא.

רבני ארץ ישראל, למרות היות לוצטו בעצמו חידה סתומה בעיניהם בעצמיותו ובתכונותיו המיוחדות, מהרו להודיע לקדלות הגולה את בשורת האבל, ובה יכנו את הנפטר "המקובל האלהי, רכב ישראל, בוצינא קדישא" ויבכוהו ויבקשו מהרבנים "להזהר לעשות הספר גדול, כי אבל כבר זה, גדולה השרפה אשר שרף ה', כי תורת אמת היתה בפיהו ועולה לא נמצא בשפתיו, ורבים השיב מעון, לא קם עוד בישראל כמשה".

V.

חתימה.

כנהוג נשלטה מלאכתי. ספרתי את חיי לוצטו, פעלו ומותו. אבל חפץ אני להוסיף עוד דברים אחדים על תכונת תקופתו ולהגביל בזה את מקומו בה.

תקופת חשך היתה המחצית הראשונה של המאה הי"ח (הת"ס בקירוב) בתולדות ישראל. בו בזמן שחכמי הגוים לרגל חקירתם בספרות ישראל החלו למצא ענין גם בנושא הספרות העתיקה הזאת ולכונן מבטם בו, בחשבם למצא בו את המקסם הרב שמצאו בספרותו, הנה הנושא בעצמו, העם הישראלי, עוד הרבה, כמו להכעים, את חשכותו ובערותו ויחולל תקופה אשר בנרות היו צריכים לחפש בה אחר איש נאור ומופתי. הרבנים היו שקועים בדקדוקים טפלים, בפלפול מעוקש או בהזיות הקבלה; כי רק שני הכחות האלה, הדקדוקים המפולפלים והזיות הקבלה, שררו אז בכל תקפם במחנה ישראל.

המאה הט"ז נתנה להיהדות את השלחן-ערוך, שהיה לפסנת

המוסמכות הכתובה, והמאה הי"ז הגליטה את המשיח על פי למודי הקבלה.

והש"ע לא חדשה היה.

עוד מחתימת התלמוד ואילך עשתה היהדות פעם בפעם נסיונות לבסס בפעם אחת לדורות את כל הדינים והמנהגים ולהלביש את כל אלה מוסמכות ומומחיות תמידית. אולם הנסיון האחרון — הש"ע — קנה לו, הודות להסתגלותו של המחבר לדרישות דורו ולבלתי הבישו על כל מוסמכות הקודמת לו, אותה הפפולריות והפרסום, שנמנעו מפעלו של הרמב"ם. קלות-הכנתו של הש"ע עלתה על כל החבורים ממין זה שקדמוהו.

אולם סגנונו של הש"ע הראה עד מהרה את ישנותו. עקרו שהניח לו, שאין בנו כח להעמיד משפטי הדת על תלם (חשן משפט י"ד ה') התאמת במהרה. הש"ע שחובר במצב ידוע של היהודים לא היה יכול לבלתי התישן במקצת עם חלוף המצב. חקי הנשואים לא היו יכולים לצאת לפעולה כאותם של ירושה, ונשארה אמנם מוסמכותו של הספר בעוד שחקיו היה מוסכים ומפורשים באופן אחר. לקיחת חלק של בני ישראל במקצעות המסחר ועניני הצבור התישה כח הסעיפים האוסרים למוד חכמות ולשונות זרות. אגרות בקשות ותלונות שונות אל חצר המלכות החסירה את הרבנים את תקפם הקדמוני בתור שופטים. לבסוף הוכרחו היהודים לתת היתרון לחקי האזרחים על דיני האמונה בעניני עבודת הצבא. ככה הלך הש"ע והיה לספר אידיאלי לשומרי אמונים, אידיאל רחוק בה במדה כמו ישוב הארץ וקיום המצות התלויות בה והחזרת עבודת הקרבנות ע"י הכהונה הירושית, שלמרות בלתי אפשריותם נשארו בחוקם. ובעוד שהרוב היה מאמין ובטוח שעוד יבא זמן ומקום שבהם יוכל הש"ע להיות מקיים בשלמותו, בכל תכנו, הנה בו בזמן המיעוט — ומיעוט ההולך ומתרבה — חשב את הש"ע לנושן וצריך חלוף בטוב ממנו.

ואת הטוב ממין זה, שהיה בכחו אצל האנשים החפשים להם לנצח את הש"ע, מצאו בהקבלה.

פולניה וטורקיה היו שתי הארצות שמהן פנת הש"ע והקבלה. שתי המדינות האלה היו למקום מקלט לכל אותם היהודים, אשר,

למרות החופש שהטיפה ונתנה לכל הריפורמציה, נשללה מהם זכות הישיבה בערי הפרוטסטנטים, זו תורת הריפורמציה, אשר בהפשט הטיפה לחופש גמור ומוחלט, לא היו נושאה מוכשרים גם לסבלנות פשוטה לבר. גרושי היהודים שהיו מתחדשים לפעמים קרובות הביאו את הנרדפים לשתי המדינות הנזכרות. זהות הלשונות השוררות לאון הנורדים, ועם זה גם בלבול שפתם ומושגיהם של הנורדים מארצות שונות בעצמם, הביאום לידי טמטום המוח ופולפול מעוקש. חשכות ובערות לקחו מקומן בכל תקף. נורדים רבים לא היו מוצאים מנוחה בארצם הנכריה והיו געים ונדים בכל קצוי ארץ. הודות להצטינותם בתלמוד ובספרות הרבנית ישבו על הרוב בארצות פזוריהם על כסאות הרבנות. הנה כי כן הפיצו בכל את החשכה והבערות השוררות במקומם. גם הארצות היותר נאורות לא נמלטו מהן. גם באיטליה, זו הארץ שהודות לקורבת לשונה, שהיתה שגורה גם בפי יושביה היהודים, אל הלשון הרומית, היו יהודיה נאורים יותר מכל אחיהם אשר בשאר הארצות, ארץ שממנה יצאו זמן לא כביר לפני המאה הי"ח אנשים כמו רבי יהודה אריה מטודינה ורבי עזריה מן האדומים, גם לכל הניטו שבארץ זו חדרה החשכה שהביאו יהודי פולניה וטורקיה, הודות לעלותם על כסאות הרבנים וראשי הישיבות.

עוד ארץ קטנה היתה שבה מצאו בני ישראל מנוחה שלמה בחטר וברוח, ושהיו נהנים בה מזיו ההשכלה והחופש, וגם היה דובם מאנוסי ספרד הנאורים, זו ארץ הולנדיה; וגם היא השפעה בקבלת יהודי פולניה וטורקיה ובקדוקי דיניהם אם אמנם לא במרה מרובה.

והנה כמו שהגיעו הדינים למרום פסגתם בהש"ע, כן גחלה הקבלה את נצחונה בתנועה המשיחית של שבתי צבי. זמן רב לפני זה כבר התכחשה הקבלה והתי מתאוסופיה, חכמת אלהית, לחכמת נסים ונפלאות. מטומחה בתורת הקסם והכשוף קוה העם לפתרון שאלתו, שקשה מאד היה לפתרה בדרך הטבע. קשה מאד לבאר את התפתותו של ההטון אחר שבתי צבי והתפעלותו ממנו. רק בדרך רוח הזמן ההוא וההשקפה השוררת בו

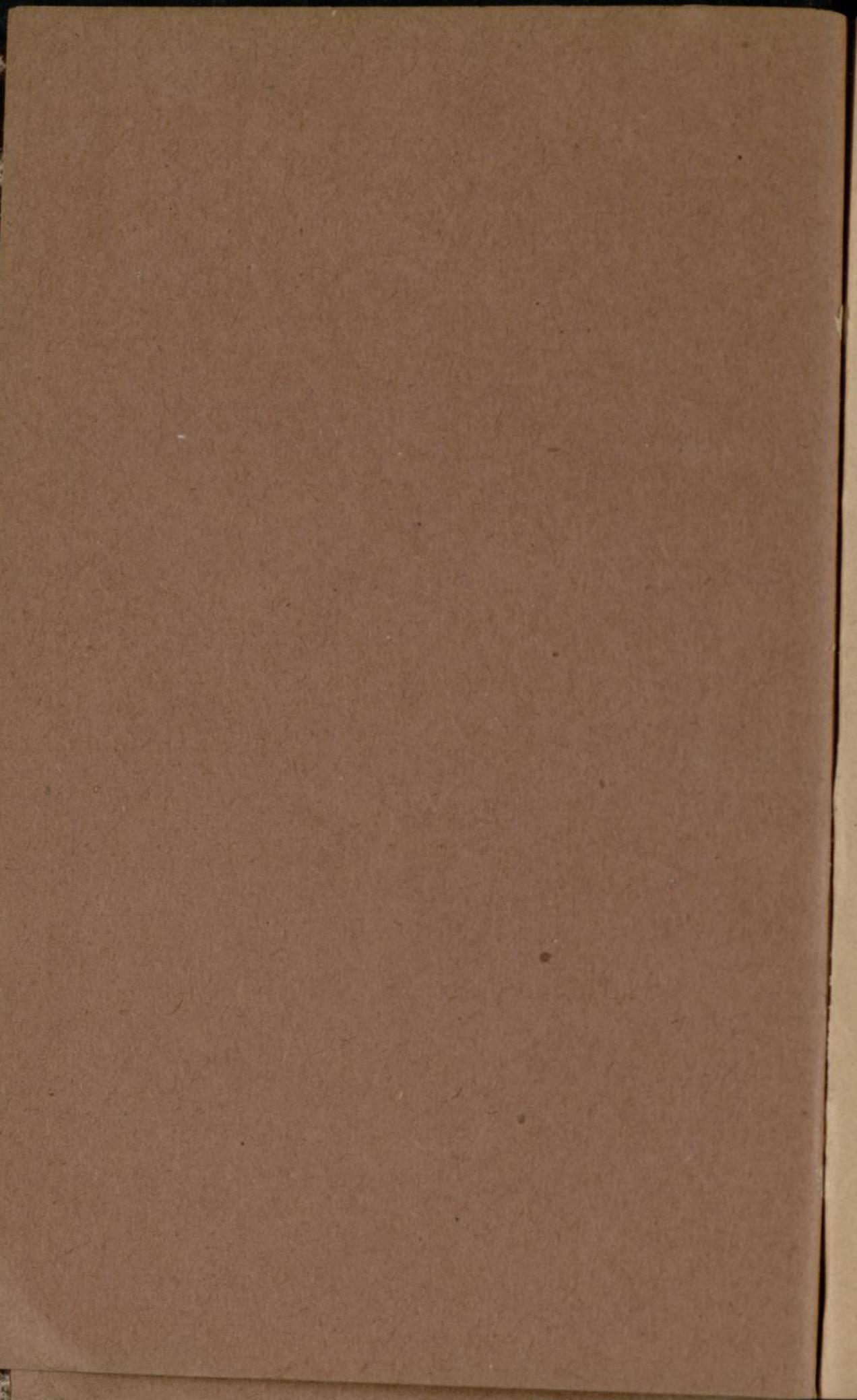
נוכל לבאר זאת.

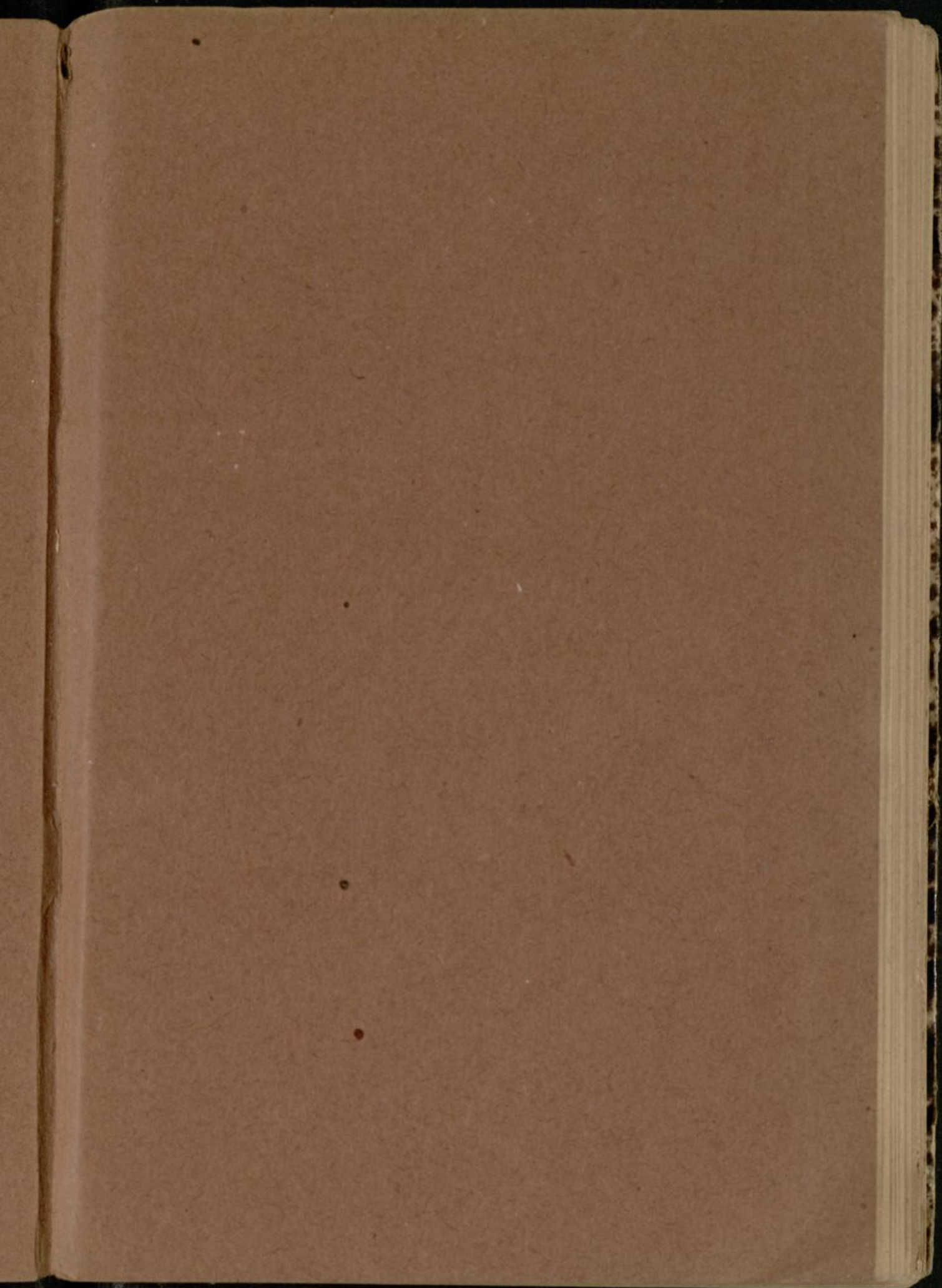
למרות כל התוצאות הרעות והמנועלות שהסבה הקבלה בתנועת שבתי צבי והנטשכים אחריו, הנה לא גללו את האשמה על הקבלה עצמה. לא העקר היה חשוד בזה. ההמון היה טיחם את המקרים האלה לפעולה בלא זמנה. כן לא האשימו הקתולים במקרה לותר את הכנסייה עצמה. הם לא מצאו את כל העון והסבה בתורת האינדולגנציה, כי אם האשימו את טימצל וחבריו, כי לא היטיבו להסביר את העקרים ההם. ככה גם רבנים נאורים כמו המהנדס והתלמודי השנון רבי יאיר חיים בכרך והתלמודי המצוין רבי יחזקאל לנדא הוזהירו מפני הקבלה, לא מפני שתורתה משובשת בעקרה, אלא מפני שלא כל אדם זוכה לה וצריך איש גאון ורוח כביר שיוכל לצלול בעומק המסתרים. אולם הזמן התנגד להנחתם; הוא הראה את טעותם. אנשים כמו רבי משה חיים לוצטו, רבי יונתן אייבשיץ, הנוכל נחמיה חיון ואחרים הראו לכל את סכנתה של הקבלה.

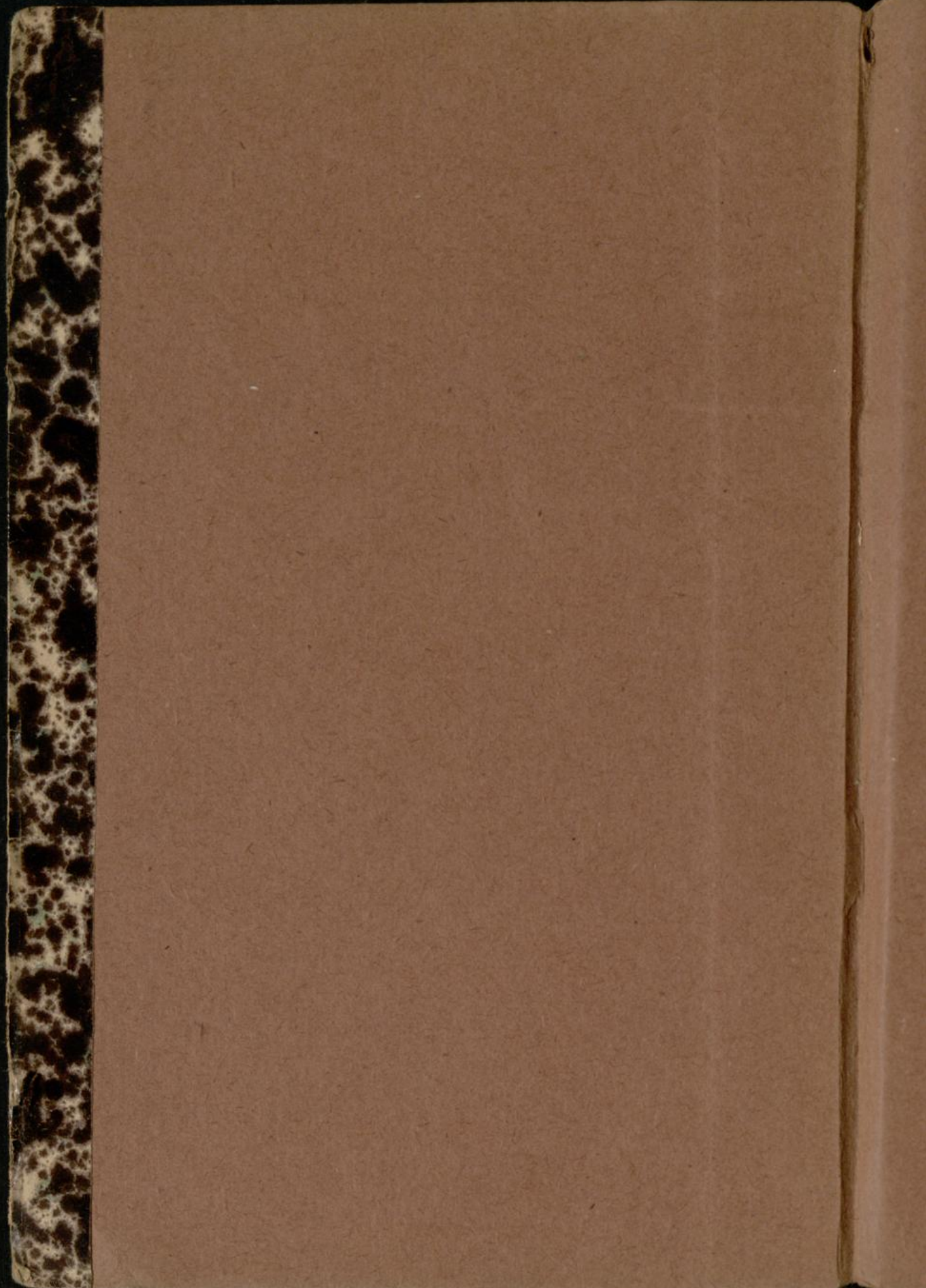
הנה נתתי פה את ציור תקופת לוצטו בכונה להראות, כי לא היו רבני דורו, שלקחו חלק ברדיפותיו, רוצחים כליל, כמו שרגילים אחרים לחיבם. אמנם היו ביניהם גם אחרים שהיתה מטרה צדדית לפניהם. אולם כזה הלא יקרה בכל ענין שלוקחים בו חלק אנשים מרובים בתור באי-יכח הצביר. אמנם הנני מסכים, כי לא היו במחשבת לוצטו כל מגמות רעות ומשיחיות, כמו שהיו בשבתי צבי והנגררים אחריו; תמימותו ואמתתו בולטות על כל דף מחבוריו, בכל עובדא מחייו. הוא היה רק מקובל מתלהט ומתפתה, אבל הן היה משתדל לפתח את שטתו הוא, הכנויה מלבנים וחומר שהכינו הקודמים... הן זה רק החל להתפתח... ברור הוא שלולא הרבנים שעצרו בערו, כי עתה היה מגיע להיות ראש לכתה מיוחדת, ואולי היו עושים אותו גם משיח. די להראות על התוצאה הרעה שיצאה ממעט הורע שהספיק לזרע עד שלא התקוטמו נגדו הרבנים. תלמידו הפולני יקותיאל מוילנא, שעבר אחר כך בפולניה והולנדיה תחת מסוה של מקובל, עשה מעשים מכוערים. אליהו אולניוב, שהיה מתלמידי לוצטו, היה מכריז את האחרון למשיח ואת עצמו לאליהו שלו, ולא הצטין גם הוא

בהתנהגותו ועשה מעשים גרועים. כאחת, לוצטו היה בן-דורו. נוסף על זה היה בו זרע רב של פיוט ודמיון, שלא היה כל כך בכל בני דורו והקודמים לו; גם חלק הפיוט היה צריך להשתקע בתהום הדמיון, כי לא היה בכחו להתפחה בתוך הגיטו הפרובני הצר, בעל שלשת רחובות של שדרות בתים קטנים ואפלים, שבכחם להפיל מרה שחורה על כל המתהלך בהם, ולא לעוררו לאמר שירה. אל-נא נשכח כי אייבשיץ היה ברוחב דמיונו והויותיו וברוב שגונו ועיר-אנפין בפני לוצטו. ומה היה סופו? . . . מלבד הרבנים שהכו את הזרע קודם יציאתו פעלה על עצירת הויותיו במקצת גם ידיעתו בהספרות הלועזיות.

כן, לוצטו היה בן-דורו. המעונה במדה יתרה, כמו הנאור ממדרגה הראשונה, לא יוכל להסכים עם מצבם הנוכחי של החיים ודורש לתקנם, להיטיבם. לעזרה חטרית לא היו יכולים לקוות. בשביל בר-כוכבא ממש היתה התקופה מאוחרת ומוקדמת כאחת; על כן היו העינים נשואות אל השמים. שם, במרומים אין-קץ, במרחב אין-סוף להויה ודמיון בקשו את הבר-כוכבא, הגואל, או לפחות את השפעת נצוצותיו על בחירים ידועים ומדומים, מפתים ומתפתים; ובמספרם דטה להיות גם לוצטו על אדמת הקדש . . .

A. MacNamee